

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKÇEDE KONUŞANIN KİŞİ DEĞİŞTİRMESİ* CHANGE IN PERSON BY THE SPEAKER IN TURKISH

Fevzi KARADEMİR*

Öz

Türkçede *kişiler* ile *kişi temsilcileri* arasında bir uyum bulunur. Örneğin, *birinci kişiyi ben* adlı; *beni* de $\pm m$ temsil eder. Ancak gerek konuşma gerekse yazı dilinde, bu biçim birimlerin gösteren gösterilen ilişkisinde, yer yer genel düzenin dışına çıkılmakta, konuşan, *kişi işaretleyicilerini* birbirinin yerine kullanmaktadır. *Konuşanın kişi değiştirilmesi* olarak ifade edebileceğimiz bu konuya, dil bilgisi çalışmalarında genellikle *kişi zamirleri* bölümünde kısaca değinilmiş, büyüklük taslama, tevazu/nezaket göstermek için *ben* yerine *biz*; saygı/nezaket göstermek, ifadeye resmiyet kazandırmak için *sen* yerine *siz* adının kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak konu, yazı ve konuşma dilindeki diğer değişimleri de kapsayacak şekilde herhangi bir başlık altında etraflıca değerlendirilmemiştir.

Bu çalışmada, Türkçede kişi değiştirmenin bir iki kullanım çeşidi ile sınırlı olmadığı, bunun gerek yazı, gerekse konuşma dilinde yaygın bir olgu olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla konuşma ve yazı dilinden, kişi işaretleyicilerinin uyum dışı kullanıldığı örnekler derlenmiş, derlenen örnekler, birbirinin yerine kullanılan adıl ve adıl işaretleyicileri esas alınarak sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konuşan, Kişi Ekleri, Kişi Zamirleri, Kişi Değiştirme.

Abstract

There is a harmony between the *persons* and *personal representatives* hereof in Turkish. For example, the pronoun *ben* represents the *first-person*, and $\pm m$ represents *ben*. However, both in written and spoken language this rule is partly broken in signifier and signified relation for these morphemes and the speaker interchangeably uses the *person markers*. This matter which we can express as "change in person by the speaker" was briefly mentioned in the *personal pronouns* section of grammar studies in general, and it was indicated that *biz* is used instead of *ben* for patronizing, acting modestly and showing courtesy purposes, and the pronoun *siz* is used instead of *sen* to show respect and courtesy and formalize a statement. However, this matter has not been discussed deliberately under any title so as to cover other changes in written and spoken language.

In this study, it is intended to suggest that the change in person in Turkish is not limited to one or two types of use, and it is a common fact both in written and spoken language. For this purpose, examples taken from spoken and written language that the person markers are used inharmoniously are compiled, and such examples compiled are classified based on pronouns and pronoun markers which are interchangeably used.

Keywords: Speaker, Personal Endings, Personal Pronouns, Change in Person.

0. Giriş

Felsefe, psikoloji, edebiyat ve gramer gibi türlü disiplinlerin konusu olan *kişi*, insan kavramının çağrışım alanında bulunur. *İnsanoğlu-kişioğlu* anlamdaşlığı da bunu gösterir. Her *kişi*, özde bir *bendir*. Ancak anlatımda, konuşan¹, kendisi dâhil, bütün *benleri* konumlarına göre kimliklendirir. Dolayısıyla üçü tekil (birinci tekil kişi, ikinci tekil kişi, üçüncü tekil kişi); üçü çoğul (birinci çoğul kişi, ikinci çoğul kişi, üçüncü çoğul kişi) olmak üzere, varlıkları itibari altı *kişi* belirlenir.

Dilde, *bene* göre ve *benin* etrafında konumlan(dırıl)an *kişileri* (Ahmet, Sevgi vb.), *adıllar* (*ben/biz*, *sen/siz* ve *o/onlar*); *adılları* da *kişi ekleri* (-m/-k, -n/-niz vb.) temsil eder. İşaretledikleri adıyla birlikte, *kişi kategorisini* oluşturan *kişi ekleri*, eylem ve eylem çekimlerinde varlık sahasına çıkar, zaman/tarz bildiren eklerle birlikte, eylem ve ad türünden sözleri yüklemleştirir. Bu özelliğinden dolayı *kişi kategorisi*, dil bilim çalışmalarında eylemlere özgü bir kategori olarak değerlendirilir ve *kişi ekleri*, kimi kaynaklarda *yüklemlik ekler* olarak adlandırılır (bk. Ahanov, 2008: 342).

Kişi kategorisinde anılması gereken bir işaretleyici grubu da *iyelik ekleridir*. *İyelik ekleri*, ilgi halindeki adlarının işaretleyicileridir ve geldikleri göstergeleri; ilgi halindeki adılara/adlara *aitlik* (*benim kalemim*), *parça-bütün* (*kalem ucunu*), *sonuç-sebebe* (*çok konuşmanın zararı*), *eylem-özne* (*Ahmet'in gelmesi*) veya *eylem-nesne* (*ateşin yakılması*) ilişkisi gibi burada sayamayacağımız çoklukta türlü ilişkilerle bağlarlar.

* Bu yazı, 24-28 Eylül 2012 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen VII. Uluslararası Türk Dil Kurultayında bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

¹ Çalışmada *konuşan* terimi, yazılı veya sözlü bir metni üreten ve/veya aktaran anlamında kullanılmıştır.

Türkçede *kişiler* ile *kişi temsilcileri* arasında bir uyum bulunur. Örneğin, *birinci kişiyi ben* adlı; *beni* de \pm^2m temsil eder. Ancak gerek konuşma gerekse yazı dilinde, bu biçim birimlerin gösteren gösterilen ilişkisinde, yer yer genel düzenin dışına çıkılmakta, konuşan, *kişi işaretleyicilerini* birbirinin yerine kullanmaktadır. Mesela, *karşılaştık* yerine *karşılaştırdın* veya *süpürdüm* yerine *süpür* diyerek *-n'*yle birinci çoğul kişiyi (*bizi*), sıfır biçimle (\emptyset) birinci tekil kişiyi (*beni*) ifade edebilmektedir. Dilin psikolojik ve sosyal bir varlık olmasının sonucu olan söz konusu durum, hem eylem hem de ad çekimlerinde gözlenmektedir.

Konuşanın kişi değiştirmesi olarak ifade edebileceğimiz bu konuya, dil bilgisi çalışmalarında genellikle *kişi zamirleri/adılları* bölümünde kısaca değinilmiş, büyüklük taslama, tevazu/nezaket göstermek için *ben* yerine *biz*; saygı/nezaket göstermek, ifadeye resmiyet kazandırmak için *sen* yerine *siz* adının kullanıldığı belirtilmiştir (bk. Gencan, 1981: 256 vd.; Korkmaz, 2003: 572; Özçelik-Erten, 2011: 124). Ancak konu, yazı ve konuşma dilindeki diğer değişimleri de kapsayacak şekilde herhangi bir başlık altında etraflıca değerlendirilmemiştir.

Bu çalışmada, Türkçede kişi değiştirmenin bir iki kullanım çeşidi ile sınırlı olmadığı, bunun gerek yazı, gerekse konuşma dilinde yaygın bir olgu olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla konuşma ve yazı dilinden, kişi işaretleyicilerinin uyum dışı kullanıldığı örnekler derlenmiş, derlenen örnekler, birbirinin yerine kullanılan adıl ve adıl işaretleyicileri esas alınarak sınıflandırılmıştır. Örneklerin bağlamlarından hareketle konuşanın kişi değiştirme niyeti belirlenmeye çalışılmış, bir kişi değiştirme işleminin var olup olmadığına anlaşılabilmesi için örnek metinler geniş tutulmuş, gerektiğinde kişi işaretleyicisini içeren cümlelerin önce ve sonrasındaki cümleler de değerlendirmeye alınmıştır. Örneklerin verilisinde standart bir sayı belirlenmemiş, konunun anlaşılabilirliği ve anlam çeşitliliğine göre kimi kullanım biçimine fazla, kimisine az örnek verilmiştir.

1. Türkçede kişiler ve işaretleyicileri

Türkçede konuşanı, *ben*; dinleyeni, *sen*; adı geçeni *o* biçim birimi temsil eder. Konuşan, dinleyen ve adı geçen varlıklar, birden fazla olduğunda bu biçim birimler, sırasıyla *biz*, *siz* ve *onlara* dönüşür. Üçü tekil, üçü çoğul olan bu temsilciler, gramer çalışmalarında *kişi adılı/zamiri* olarak adlandırılır. Kişi adılarından *ben/biz* ve *sen/siz*, hatip ve muhatap ilişkisini gerekli kıldığından doğrudan konuşma ve dinleme yeteneği olan varlıkları, yani *insanları* belirtirken³ *o* ve *onlar*, hem insanları hem de insan dışı varlıkları karşılar. Bu durum, üçüncü kişinin konumundan kaynaklanır. Konuşan, muhatapı konumunda bulunan bütün kişileri tek tek *sen* veya hepsini birlikte *siz* adıyla karşılayabilirken muhatap konumunda bulunmayan ve fakat konuşmaya konu olan uzaktaki kişiyi/kişileri işaret yoluyla *o* ve *onlarla* karşılar. Ergin, üçüncü kişinin bu durumunu şöyle açıklar: “Türkçede üçüncü şahıs zamiri ile işaret zamiri aynıdır. Birinci, ikinci şahıs zamirleri varlıkları yalnız temsil suretiyle karşıladıkları halde bu üçüncü şahıs zamiri aslında işaret zamiri olduğu için varlıkları temsil ederken işaret ifadesi de taşır. Fakat şahıs zamiri olarak yine de temsil tarafı hâkimdir” (Ergin, 1985: 265).

Özelliklerine kısaca değinilen kişiler, eylem/ekeylem çekimleri ile ad çekimlerinde farklı özellikteki işaretleyicilerle temsil edilir. Kişilerin bu iki kategorideki işaretleyicileri, iki ayrı başlıkta değerlendirilecektir.

1.1. Kişilerin (kişi adlarının) eylem/ekeylem çekimindeki işaretleyicileri

Eylem/ekeylem çekimlerinde aynı kişiyi karşılayan işaretleyiciler çekimin türüne göre değişebilmektedir. Dolayısıyla Türkçede her kişinin birden fazla işaretleyicisi bulunmaktadır⁴. Bununla birlikte her çekim için farklı kişi işaretleyicisi kullanılmamakta, kişilerin aynı işaretleyicilerle temsil edildiği eylem/ekeylem çekimleri, çeşitli kümeler oluşturmaktadır.

² Türkoloji çalışmalarında kendinden önceki sözcüğün hem eylem hem de ad kökü (ortak kök) olduğunu gösteren *arteksi* işareti (bk. Hazar, 2009: 1128); bu çalışmada, kendinden önceki sözcüğün hem eylem (Bu eylem, zaman veya tarz ekiyle çekimlenmiş olabileceği gibi, taban halinde de olabilir.) hem de ad türünden bir sözcük olabileceğini belirtir.

³ Bazen insan dışı varlıklar da temsili olarak kişileştirilip konuşulabilir.

⁴ Türkçede aynı kişi için farklı çekimlerde farklı işaretleyicilerin kullanılması, bu işaretleyicileri sınıflandırma gereğini doğurmuştur. Gramer çalışmalarında, köken ve kısmen işlevlerine bakarak, kimi bilim adamları, kişi işaretleyicilerini *ikiye* (*Şahıs zamirleri kaynaklı birinci kategori şahıs ekleri*, *Kısmen iyelik eklerine dayanan ikinci kategori şahıs ekleri*: bk. Serebrennikov-Gadjieva, 2011: 134; ayrıca bk. Özkan, 2000: 135); *kimileri üçe* (*Zamir kökenli şahıs ekleri*, *İyelik kökenli şahıs ekleri*, *Emir kipinde kullanılan/emir kökenli şahıs ekleri*: bk. Ergin, 1985: 287 vd.; Korkmaz, 2003: 571; Ay, 2004: 319; Özçelik, 2011: 141; Boz, 2012: 69 vd.; Karaağaç, 2012: 355); *kimileri de dörde* (*Zamir kökenli şahıs ekleri*, *İyelik kökenli şahıs ekleri*, *Emir kipinde kullanılan şahıs ekleri*, *İstek kipinde kullanılan şahıs ekleri*: bk. Gencan, 1979: 296; Adalı, 1979: 47; Koç, 1996: 92; Eker, 2006: 379; Demir-Yılmaz, 2005:192) ayırmıştır. Araştırmacıların bu sınıflamalarına karşın, Buran, “Şahıs ekleri, zamir kökenlidir. Yani zamirlerden eklenmişlerdir. Eklenen bazı kelimelerin aslı şekilleri kaybolurken, zamirler, şahıs eklerini doğurmuş fakat kendileri asli şekilleri ile kullanımda kalmışlardır” sözleriyle kişi eklerinin genel olarak zamirlerden eklediğini bildirmiştir (1999: 209). Karaağaç da geleneksel adlandırmaya bağlı kalmak, kargaşaya yol açmamak için ekleri üç sınıfa ayırdığını, aslında kişi eklerinin her türünün ve iyelik eklerinin zamir kaynaklı olduğunu ifade etmiştir (2012: 355-357; Ayrıca bk. Tekin, 1980: 10-17).

Bu sınıflamalarda, genel olarak fiil çekimlerinin öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve gereklilik çekimleri ile ekfiilin geniş zaman (şimdiki zaman) ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde kullanılan *-Im*, *-sIn*, *-Ø*; *-Iz*, *-sInIz*, *-IAR* işaretleyicileri, *zamir kökenli/1. tip*; fiil ve ekfiil çekimlerinin bilinen geçmiş zaman ve dilek-şart çekimlerinde kullanılan *-m*, *-n*, *-Ø*; *-k*, *-nIz*, *-IAR* işaretleyicileri *iyelik kökenli/2. tip* kişi ekleri olarak değerlendirilmiş, istek-emir çekimindeki kişi eklerinin durumu konusunda ise ortak bir yaklaşım sergilenmemiştir. *İstek-emir kipi* ve işaretleyicileri ile ilgili görüşümüz, “Türkiye Türkçesinde Emir Kip(lik) Üzerine” adlı makalemizde genişçe yer almaktadır. Bu çalışmada *-Ayım*, *-Alım*, *-sXn* eklerinin verilmiş şekli, söz konusu makaledeki görüş doğrultusundadır (bk. Karademir, 2012).

Türkçede kişileri temsil eden işaretleyiciler ve aynı kişi işaretleyicileri ile şekillenen çekim kümeleri şöyledir:

Birinci tekil kişiyi (beni) temsil eden işaretleyiciler:

-Xm:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı⁵: 6.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin, *öğrenilen geçmiş zaman* (gel-miş-im), *şimdiki zaman* (gel-i-yor-um), *gelecek zaman* (gel-ecek-im), *geniş zaman* (gel-ir-im), *gereklilik* (gel-meli-y-im) ve *istek* [gel-e-(y)im] çekimleri ile ekfiilin *öğrenilen geçmiş zaman* (öğretmen-i-miş-im) ve *geniş/şimdiki zaman* (öğretmen-im) çekimleri.

-m:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 4.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *bilinen geçmiş zaman* (gel-di-m), *geniş zaman*⁶ (gelme-m), *dilek-şart* (gel-se-m), *istek* (gel-e-m⁷) çekimleri ile ekfiilin *bilinen geçmiş zaman* (öğretmen-i-di-m) ve *şart* (öğretmen-i-se-m) çekimleri.

Birinci çoğul kişiyi (bizi) temsil eden işaretleyiciler:

-Xz:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 5.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *öğrenilen geçmiş zaman* (gel-miş-iz), *şimdiki zaman* (gel-i-yor-uz), *gelecek zaman* (gel-ecek-iz), *geniş zaman* (gel-ir-iz) ve *gereklilik* (gel-meli-y-iz) çekimleri ile ekfiilin *öğrenilen geçmiş zaman* (öğretmen-i-miş-iz) ve *geniş/şimdiki zaman* (öğretmen-iz) çekimleri.

-k:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 3.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *bilinen geçmiş zaman* (gel-di-k), *dilek-şart* (gel-se-k), *istek* (gel-e-k) çekimi ile ekfiilin *bilinen geçmiş zaman* (öğretmen-i-di-k) ve *şart* (öğretmen-i-se-k) çekimleri.

-IIm:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 1.

Kullanıldığı çekim türü: *İstek* (gel-e-lim) çekimi.

İkinci tekil kişiyi (seni) temsil eden işaretleyiciler:

-sXn:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 6.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *öğrenilen geçmiş zaman* (gel-miş-sin), *şimdiki zaman* (gel-i-yor-sun), *gelecek zaman* (gel-ecek-sin), *geniş zaman* (gel-ir-sin), *gereklilik* (gel-meli-sin) ve *istek* (gel-e-sin) çekimleri ile ekfiilin *öğrenilen geçmiş zaman* (öğretmen-i-miş-sin) ve *geniş/şimdiki zaman* (öğretmen-sin) çekimleri.

-n:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 2.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *bilinen geçmiş zaman* (gel-di-n) ve *dilek-şart* (gel-se-n) çekimleri ile ekfiilin *bilinen geçmiş zaman* (öğretmen-i-di-n) ve *şart* (öğretmen-i-se-n) çekimleri.

Sıfır biçim (Ø):

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 1.

Kullanıldığı çekim türü: *İstek* (emir) (gel- Ø) çekimi.

İkinci çoğul kişiyi (sizi) temsil eden işaretleyiciler:

-sXnXz:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 6.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *öğrenilen geçmiş zaman* (gel-miş-siniz), *şimdiki zaman* (gel-i-yor-sunuz), *gelecek zaman* (gel-ecek-siniz), *geniş zaman* (gel-ir-siniz), *gereklilik* (gel-meli-siniz) ve *istek* (gel-e-siniz) çekimleri.

-nXz:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 2

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin *bilinen geçmiş zaman* (gel-di-niz), *dilek-şart* (gel-se-niz) çekimleri ile ekfiilin *bilinen geçmiş zaman* (öğretmen-i-di-niz) ve *şart* (öğretmen-i-se-niz) çekimleri.

-Xn:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 1.

⁵ Çekim türü sayısı, geleneksel dil bilgisinde belirlenmiş basit çekim adlarına göre verilmiştir.

⁶ Olumlu fiillerin geniş zaman çekiminde -im; olumsuz fiillerin geniş zaman çekiminde -m kullanılır.

⁷ Ölçünlü Türkiye Türkçesinde, *istek* manası yaygın olarak *gel-e-(y)im*, *gel*, *gel-sin*; *gel-e-lim*, *gel-in(niz)*, *gel-sin-ler* çekimiyle bildirilmektedir. Bununla birlikte gramer çalışmalarında yer verildiği için, daha çok konuşma dilinde kullanılan *gel-e-m*, *gel-e-sin*, *gel-e*; *gel-e-k*, *gele-siniz*, *gel-e-ler* çekimlerindeki kişi işaretleyicileri de çalışmada gösterilmiştir.

Kullanıldığı çekim türü: *İstek (emir)* (gel-in) çekimi.

-XnXz:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 1.

Kullanıldığı çekim türü: *İstek (gel-iniz)* çekimi.

Üçüncü tekil kişiyi (oyu) temsil eden işaretleyiciler:

Sıfır biçim (Ø):

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 9.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin öğrenilen geçmiş zaman (gel-miş-Ø), bilinen geçmiş zaman (gel-di-Ø), şimdiki zaman (gel-i-yor-Ø), gelecek zaman (gel-ecek-Ø), geniş zaman (gel-ir-Ø), gereklilik (gel-meli-Ø), dilek-şart (gel-se-Ø), istek (gel-e-Ø), istek (emir) (gel-sin-Ø) çekimleri ile ekfiilin bilinen geçmiş zaman (öğretmen-i-di-Ø), öğrenilen geçmiş zaman (öğretmen-i-miş-Ø), geniş/şimdiki zaman (öğretmen-Ø/öğretmen-dir-Ø) ve şart (öğretmen-i-se-Ø) çekimleri.

Üçüncü çoğul kişiyi (onları) temsil eden işaretleyiciler:

-lAr (<-Ø)lAr⁸:

Kullanıldığı farklı çekim türü sayısı: 9.

Kullanıldığı çekim türleri: Fiillerin öğrenilen geçmiş zaman (gel-miş-ler), bilinen geçmiş zaman (gel-di-ler), şimdiki zaman (gel-i-yor-lar), gelecek zaman (gel-ecek-ler), geniş zaman (gel-ir-ler), gereklilik (gel-meli-ler), dilek-şart (gel-se-ler), istek (gel-e-ler), istek (emir) (gel-sin-ler) çekimleri ile ekfiilin öğrenilen geçmiş zaman (öğretmen-miş-ler), bilinen geçmiş zaman (öğretmen-di-ler), geniş/şimdiki zaman [öğretmen-(dir)-ler], şart (öğretmen-se-ler) çekimleri.

Buraya kadar kişilerin hangi çekim türlerinde hangi işaretleyicilerle temsil edildikleri, aynı adlı temsilcisi işaretleyicilerin kaç değişik türdeki çekimde kullanıldıkları belirtildi. Bu bilgilere göre Türkçedeki kişi adları ve işaretleyicileri ile adlı işaretleyicilerinin kullanıldıkları farklı çekim türlerinin sayıları aşağıdaki tabloda olduğu gibidir:

Kişiler	İşaretleyiciler	Kullanıldıkları farklı çekim türü sayısı	Kişiler	İşaretleyiciler	Kullanıldıkları farklı çekim türü sayısı
Ben	-Xm	6	Biz	-Xz	5
	-m	4		-k	3
				-lIm	1
Sen	-sXn	6	Siz	-sXnXz	6
	-n	2		-nXz	2
	-Ø	1		-Xn	1
		-XnXz		1	
O	-Ø	9	Onlar	lAr(<-Ø+lAr)	9

1.2. Kişilerin (kişi adlarının) ad çekimlerindeki işaretleyicileri

Yukarıda, eylem/ekeylem çekimlerinde, kişileri, adlarının; adları da kişi eklerinin temsil ettiği belirtilmişti. Benzer durum ad çekimlerinde de söz konusudur. Ancak ad çekimindeki kişiler, *ıye kişilerdir. İye (kişi); Büyük Türkçe Sözlük'e göre, kendisinin olan bir şeyi, yasaya uygun olarak dilediği gibi kullanabilen kimse, bir şey üzerinde iyeliği olan kişi, malik, sahip, veli* (İng. owner/proprietor/landlord) demektir (<http://tdkterim.gov.tr/bts>, erişim: 20.04.2012). Türkçede *ıye kişiler*, ilgi durumundaki kişi adlarıyla (**benim, senin, onun; bizim, sizin, onların**); ilgi durumundaki kişi adları da *ıyelik ekleri* ile temsil edilir. Çeşitli iyelik işaretleyicileri⁹ ile birlikte iyelik kategorisini oluşturan iyelik ekleri, kişi eklerinden farklı olarak tek tiptir ve kişiye özgü biçimleri aşağıdaki gibidir:

Tekil kişiler	Çoğul kişiler
+m	+mXz

⁸ Etimolojisi ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülen (bk. İlhan, 2009: 61; Kuznetsov, 1997: 196, 218 vd.) ±lAr, aslında bir ad çekim eki olup ad türünden olan üçüncü kişi adını çoğullamak üzere de kullanılmıştır. Ancak süreç içerisinde, fiillerden sonra tekrarlanan adların kullanımdan düşmesiyle -lAr eki, çoğul üçüncü kişi adının veya hatip muhatap arasında sözü edilen varlıkların işaretleyicisi olmuştur (Ergin, 1985: 286). Dolayısıyla hem zamir kökenli hem de iyelik kökenli kişi ekleri başlığında gösterilen -lAr, üçüncü kişi adından dönüşme olmadığı gibi, tek başına ilgi halindeki bir ad(ıl)ın işaretleyicisi (Böyle bir işaretleyici -lAr değil, -lAr+ı şeklinde olmalıydı.) de değildir. Kişi adlı eksildiği için (o+lar>-lAr) kişi manasını bildirme işlevini de üstlenmiş bir çokluk işaretleyicisidir.

⁹ Türkçede iyelik kategorisinin baş elemanları iyelik ekleridir. Ancak iyelik kategorisi sadece iyelik eklerinden ibaret değildir. İyelik eklerinin yanı sıra, aynı bağlamda iyelik eklerine kuvvet veren veya kendi bağlamlarında iyelik bildiren/sezdiren *sahip, malik, ait, özgü, ilgili, has, var* gibi sözlük birimleri ile +(n)Xn (**Senin** oğlan; bu kitap **onun**.), +A ('Bu' sana, bu da ona.), +ki/+DAki (**sabahki, ondaki**), +IX (**paltolu** adam), +lXk (**elbise**lik 'kumaş'), +CX (**uykucu, yalancı**), +sAl (**hayvansal**), +ı (**ferdi**: kişisel) gibi burada sayamayacağımız çok sayıda bağımlı biçim birim de iyelik kategorisinin elemanlarıdır (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Karademir, 2013: 285-300).

+n	+nXz
+X	+lAr+I

Ad çekiminde çokluk ekinden sonra¹⁰ durum eklerinden önce gelen iyelik ekleri, geldikleri göstergeleri; ilgi halindeki kişi adılarına genel olarak aitlik manasıyla bağlarlar: *Benim kalemin, senin araban, onun evi; bizim bahçemiz, sizin öğretmenleriniz, onların yerleri* gibi. İyelik eklerinin, geldiği varlığın bir mülk/ait varlık olduğunu (Tamlayan ve tamlanan göstergelerinin işaretledikleri kavramlar değiştiğinde aidiyet-sahiplik manaları türlü ilgilere dönüşebilir.) bildirmenin yanı sıra, mülk iyesinin kim ve kaç kişi olduğunu belirtme, geldiği göstergeyi kendisinden önceki göstergeye bağlama gibi çeşitli işlevleri vardır. Ergin, bu durumu şöyle ifade etmiştir: “İyelik eklerinin mülkiyet, âdiyet, bir ismi bir isme bağlamak, bir şahıs ifade etmek fonksiyonundan başka bir de belirtme fonksiyonu vardır. Şüphesiz iyelik eklerinin belirtme fonksiyonu da aslında mülkiyet fonksiyonuna dayanır” (Ergin, 1985: 225; Ayrıca bk. Üstünova, 2008: 75-103).

Birinci ve ikinci kişi iyelik ekleri, eğer bir kişi değiştirme yoksa, ilgi durumundaki birinci ve ikinci kişi adlarının/insan iyelerin iyeliklerine işaret ederken üçüncü kişi iyelik ekleri, ilgi ekleri ile birlikte, tekil ve çoğul üçüncü kişi adlarının iyeliklerinden başka, ad ve adımsı¹¹ türünden göstergeler arasında iyelik başta olmak üzere çeşitli anlamsal ilgilerin¹² kurulmasına vasıtalık eder¹³.

Türkçe dil bilgisi çalışmalarında, ekli-eksiz ilgi durumundaki unsurlarla iyelik ekli unsurların ilişkisiyle kurulan söz dizileri, yaygın olarak *ad/isim tamlaması* terimiyle karşılanır. Bazı araştırmacılar ise, ilgi durumundaki ögesi (tamlayanı) kişi adlı olan tamlamaları ad tamlamalarından farklı olarak *iyelik öbeği/takımı/grubu, adil takımı* gibi terimlerle adlandırır (Yapılan farklı terimlendirmeler için bk. Kahraman, 2010: 1166-1167; Üstünova, 2005: 418-419).

2. Türkçede konuşanın kişi değiştirmesi

Yukarıda Türkçedeki kişiler (kişi adları) ve kişilerin (kişi adlarının) eylem/ekeylem ve ad/adımsı çekimlerindeki temsil biçimleri ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışıldı. Bu bilgilere göre, Türkçedeki kişiler (kişi adları) ve bu kişilerin (kişi adlarının) eylem/ekeylem ve ad/adımsı çekimlerindeki işaretleyicileri aşağıdaki gibidir:

Eylem/ekeylem çekimlerinde		Ad/adımsı çekimlerinde	
Ben	-Xm, -m	Ben(im)	+m
Sen	-sXn, -n, -Ø	Sen(in)	+n
O	-Ø	O(nun)	+X
Biz	-Xz, -k, -lIm	Biz (im)	+mXz
Siz	-sXnXz, -nXz, -Xn, -XnXz	Siz(in)	+nXz
Onlar	-lAr(<-Ø+lAr)	Onlar(in)	+lAr+I

Türkçede genel olarak *kişiler* ile yukarıda belirtilen *kişi temsilcileri* arasında kullanım açısından bir düzen/uyum bulunmaktadır. Ancak gerek konuşma gerekse yazı dilinde, çok defa bu biçim birimlerin gösteren-gösterilen ilişkisinde, genel düzenin dışına çıkılmakta, konuşan; niyetine göre değişen sosyo-psikolojik, kültürel vb. nedenlerle, kişi değiştirerek adil temsilcisi biçimleri, birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bir tür dilsel sapma olarak değerlendirilebilecek bu konu; dil bilgisi (grammar), anlambilim (semantics), sözbilim (belagat, rhetoric) gibi disiplinlerle de ilgili olmakla birlikte, büyük ölçüde, her ikisi de doğrudan konuşan/anlatan-söz ilişkisine odaklanan kullanımbilim (pragmatics) ve anlatıbilim (narratology) disiplinlerinin ilgi alanında bulunmaktadır. Dolayısıyla konuşanın kişi değiştirmesi; genel olarak, konuşanın/anlatanın kim olduğunu, konuşanın niyetini, konuşanla dil işaretleri arasındaki ilişkiyi, sözün sözcüsel/tümcesel bağlamını öncelikli olarak konu edinen (bk. Dervişcemaloğlu, 2005: 86, 95)¹⁴ bu iki disiplin çerçevesinde işlenecek, gerektiğinde diğer disiplinler açısından da değerlendirilecektir.

Kişi değiştirme eylemini *konuşan* gerçekleştirdiğine göre öncelikle *konuşma* ve *konuşan* kavramları üzerinde durulacaktır. İşteş çatılı olan konuşma, birden fazla kişinin karşılıklı gerçekleştirdiği (İç

¹⁰ İstisnai olarak başta Türkiye Türkçesi olmak üzere kimi Türk lehçelerinde *annemler, babanlar, dayınlar, teyzenler, ablanlar, halanlar, görümçemler* gibi akrabalık adlarında birinci ve ikinci tekil kişi iyelik ekinin üzerine çokluk eki gelebilmektedir, Alkaya, “Türkiye Türkçesinde ve Türk Lehçelerinde İyelik Ekinden Sonra Kullanılan +lAr Çokluk Eki Üzerine” adlı çalışmasında bu sıra dışı durumun, iyelik ekli akrabalık adlarından sonra kullanılan (babam onlar, annem onlar ...) *onlar/alar* zamirinin ekleşmesiyle meydana geldiğini belirtmiştir (Alkaya, 2012: 353-361).

¹¹ *Adımsı* terimiyle aslında ad olmayan ancak aldıkları eklerle biçimce ada dönüşüp ad gibi çekimlenen eylem soylu sözlerle (eylemsiler), buldukları bağlamda ad gibi tamlama kuran çekimli eylemler kast edilmiştir.

¹² İyelik eklerinin işlevleri ve ilgi-iyelik eki ilişkisinden doğan anlamsal çeşitlilik için (bk. Üstünova, 2008: 75-103; Mayzel, Türk Dilinde İzafet makalesi, Türkiye Türkçesine akt. İnan, 1988: 279-313).

¹³ Bu ilgiler, şöyle örneklendirilebilir: *Ahmet’in gömleği (aidiyet ilgisi), deniz(in) kenarı (alan-çevre ilgisi), çocuk çorabı (içinlik ilgisi: çocuklar için üretilmiş, çocukların kullanabileceği çorap), okumanın yararı (eylem-sonuç ilgisi), atın koşması (özne-eylem ilgisi), hırsızın yakalanması (nesne-eylem ilgisi), yaşasın nidası (açıklama ilgisi), Okan yaramaz (betimleme ilgisi), ben zamiri (açıklama/belirtme ilgisi), b harfi (açıklama/belirtme ilgisi) gibi.*

¹⁴ Ayrıca bk. Filizok, Rıza (Erişim: 29.04.2012). “Yüzyılımızı Aydınlatan Bir Bilim Dalımız: Belâgat”, <http://www.egedebyat.org>; Filizok, Rıza (Erişim: 29.04.2012). “Gösterge Bilimi Yahut İşaret Bilimi (La Sémiotique) ve Anlam”, <http://www.egedebyat.org>

konuşmalar konumuzun dışındadır.) bir eylemdir. Dil olgusunun gerçek manada kendisiyle gerçekleştiği ve varlığını sürdürdüğü (Çünkü konuşulmayan diller zaman içinde yok olur.) bu eylem; insanın en temel ihtiyaçlarından biri olduğu gibi insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerdendir. Duyguların, düşünen ve yaşamak için maddi-manevi türlü şeylere gereksinim duyan insan, duygu ve düşüncelerini paylaşmak, gereksinimlerini karşılamak ister. Bu isteklerini en çok konuşarak, iletişim kurarak gerçekleştirir. Jest ve mimikler eşliğinde, sesle gerçekleşen konuşma, işitsel bir eylem olup kişilerin birbirlerini duyabildikleri ortam ve mesafelerde gerçekleşir.¹⁵ Ancak yazılı metinler de çeşitli konuşmaların, konuşma ortamlarının türlü resimleridir. Kulağımızla duyduğumuz ve türlü özellikleriyle tattığımız ses veya sesler, söz anında şahit olduğumuz yüz ifadeleri, vücut hareketleri olmasa da, her metinde bir konuşma olgusunun var olduğu söylenebilir. Bir tür yarı canlı özellikteki anlatı metinleri bir yana, anlatım örgüsü tekdüze bilimsel yazılarda bile bir konuşma vardır, yazar, hayalî muhatapları olan okurları ile konuşmaktadır, denilebilir.

Konuşma eyleminin öznesi yukarıda ifade edildiği üzere insandır.¹⁶ Konuşma eylemini gerçekleştiren insana *konuşan/hatip* (iletişim dilinde *gönderici/İng. sender*) denir. *Konuşan*, anlatı metinlerinde *anlatıcı* adını alır. Sağlık, anlatıcıyı şöyle tanımlar: “Her öyküde olup bitenleri aktaran, yani ‘konuşan’ bir figür vardır ve ona ‘anlatıcı’ denir” (2011: 72). Anlatı metinlerinde üç anlatıcı tipinin varlığı kabul edilir: Birinci tip (ben anlatıcı), ikinci tip (sen anlatıcı) ve üçüncü tip (o anlatıcı). Ancak gerçekte tek bir anlatıcı vardır. O da birinci kişi yani *ben*dir (Sağlık, 2011: 72). Diğer kişiler, *benin* konumlandığı ve *bene* göre ortaya çıkan kişilerdir. *Biz, siz* ve *onlar* adlarıyla temsil edilen çoğul kişileri konumlandırarak, bu kişilerin varlıklarından bizleri haberdar eden de yine *ben*dir. Konu örneklerle şöyle açıklanabilir:

Ben söyledim. Sen söyledin. O söyledi; Biz söyledik. Siz söylediniz. Onlar söylediler. Bu örneklerde *söyleme* eylemini tekil ve çoğul *benler* gerçekleştirmiş görünmektedir. Görünmektedir, çünkü eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği, zamanı, eylemi gerçekleştirenlerin sayısı ile ilgili bilgilerin kaynağı, konuşandır ve şayet birlikte bir aktarım söz konusu değilse konuşan, her zaman tekildir. Konuşanın bu haberleri, muhataplarca kabul görülebileceği gibi türlü itirazlarla da karşılanabilir.

A: – Sen söyledin.

B: – Hayır, ben söylemedim, sen söyledin. (Cevap, hayır o söyledi. Ya da hayır hepimiz beraber söyledik gibi daha başka şekillerde de verilebilir).

Bu durum sadece bildirme kiplerinde değil, dilek-tasarlama kiplerinde de söz konusudur:

Ben de geleyim, sen de gel, o da gelsin.

Haydi, biz de gidelim, siz de gelin, onlar da gelsin.

Bu örneklerde de yine altı kişi bulunmakla birlikte, (Şayet *bizle* imlenen kişiler, bir ağızdan ifade etmemişse), bütün istekler, *konuşan/ben* tarafından dillendirilmektedir. Dolayısıyla burada söz konusu olan; *ben, sen, o, biz, siz, onların* ayrı ayrı gerçekleştirmek istediği bir *gelme* eylemi değil, *benin*, kendisi dâhil, bütün kişiler için dillendirdiği *gelme eylemini gerçekleştirme isteği*dir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Karademir, 2012).

Sonuç olarak, dil dışı dünyada, ayrı veya birlikte bir eylemi gerçekleştiren, bir eyleme maruz kalan, bir durum içinde bulunan müstakil *ben*lerden; dilde, bu *ben*leri, kendi bakışına göre, *ben, sen, o; biz, siz, onlar* şeklinde tekil ve çoğul kişiler olarak adlandıran, bu kişilerin özne veya nesnesi oldukları eylemleri, içinde buldukları durumları, iyeliklerindeki varlıkları belirten tekil bir *ben (birinci kişi/konuşan)*den söz edilebilir. Bu durum ise, hiç şüphesiz, sözün, *birey (ben)* ürünü olmasından kaynaklanır.

Buraya kadar Türkçedeki kişiler (kişi adları), kişilerin (kişi adlarının) eylem/ekeylem ve ad çekimlerindeki temsil biçimleri, konuşma ve konuşan kavramları ele alındı. Bundan sonra, konuşma ve yazı dilinde rastlanan kişi değiştirme örnekleri ele alınacaktır. Çalışmada konuşma ve yazı dilinde rastlanan kişi değiştirmeler, sözün bağlamı esas alınarak konuşanın kişi işaretleyicilerini kullanma niyetine göre değerlendirilecektir. Eylem/ekeylem çekimlerindeki kişi değiştirmelerle ad çekimindeki kişi değiştirmeler üslup gereği aynı örnekte iç içe gerçekleştiği için örneklerin tasnifinde bu açıdan bir ayırma gidilmeyecek, *kişi değiştirme* ifadesi, ad çekimindeki kişi işaretleyicileri (iyelik ekleri)ni de kapsayıcı biçimde kullanılacaktır¹⁷. Bununla birlikte eylem ve ad kategorilerden her birini ilgilendiren özellikli kullanımlara, gerektiğinde, ayrıca dikkat çekilecektir:

2.1. Birinci tekil kişi yerine birinci çoğul kişiyi kullanma

¹⁵ Telefon, bilgisayar, televizyon vb. teknolojik araçlar, işitme mesafesini ve konuşma ortamlarını eskiye göre çeşitlendirmiş ve çeşitlendirmektedir.

¹⁶ Evrendeki diğer varlıkların da çeşitli şekillerde iletişim kurdukları bilinmektedir. Ancak, sözü; kimlik sayan (lisan aynı ile insandır; Konuş kim olduğunu söyleyeyim...), müziğe dönüştüren, onunla kütüphaneler dolusu eserler vücuda getiren, medeniyetler kuran veya yıkan en yetkin varlık insandır. Yine bir insan tasarımı ve etkinliği olan teşhis-intak konuları ise konumuzun dışındadır.

¹⁷ İyelik eksensiz kişi değiştirmeleri ile ilgili örnekler, kaynak gösterilerek, elinizdeki yazıdan daha sonra kaleme alınmış olan *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu* adlı çalışmamızda da kullanılmıştır (bk. Karademir, 2013: 200-208).

Türkçede *ben*, tekil konuşanı, *biz* ise konuşanı da kapsayan *benler* kümesini¹⁸ temsil eder. Konuşan, *biz* adılı ve işaretleyicileri ile içinde bulunduğu hazır ve belirli bir çokluğu kast edebileceği gibi, kendini mensup veya muhatap saydığı belirsiz bir çokluğu (grubu, türü) da kast edebilir. Örneğin şu örnekte, konuşanın bizzat içinde bulunduğu belirli bir çokluk (üç kişi) söz konusudur:

"Bir de Jacquinet'den söz etmeliyim. Fransızca öğretmenimden. Sınıfta **üç** öğrenciydik. Bazen **üçümüz** birden asardık dersi. Bir gün öğleden sonra yine astık. Okulun kapısına indik. Otobüs bekliyoruz. Taksime çıkacağız" (Tamer, 2011: 77).

Şu örneklerde, konuşan, kendisi ve kendisi gibi olanları (insanları) temsilen konuşmaktadır:

"... Allah'a yalvardım: "**Biz bizi** terk ettiğimizde, Sen **bizi** terk etme İlahî!.." (Pala, 2011: 278).

"Yazgımız karşısında ne yapabiliriz ki! Bir yazı, bir yazgı var. İrademiz var, güçsüz, belki kurgusal bir sanı olarak seçimlerimiz. Ama insan yedisinde ne ise yetmişinde o değil mi?" (Yalsızuçanlar, 2010: 276).

Aşağıdaki örnekte ise konuşan meçhul muhataplarını/okurlarını yanına alarak *biz* dilini kullanmaktadır:

"Senelerce harap, bakımsız kalan bu güzel medrese nihayet Cumhuriyet devrinde yeniden, aslına tamamen uygun bir şekilde tamir edilerek belediye müzesi oldu. Müzeyi beraberce gezelim: İstanbul dokuma işlemleri kısmında ne güzel kumaşlar: Selimiye, Ahmediye kumaşları ... Oradan gülâpdanlara, vazolara, askı ve âvizelere, züccaciye kısmına geçiyoruz ..." (Abasıyanık, 1988: 28).

Bu cümlelerin ilkinde belirli, son ikisinde belirsiz bir çokluk söz konusudur. İster belirli, ister belirsiz olsun, bütün bu cümlelerde konuşanı da kapsayan gerçek bir çokluk bulunmaktadır. Ancak konuşan, *biz* ve temsilcileri ile her zaman, gerçekte veya kurgusal olarak içinde bulunduğu, kendisini mensup saydığı bir çokluğu ifade etmez. Kendi eylem ve iyeliğinden söz ederken birinci çoğul kişi işaretleyicilerini birinci tekil kişi işaretleyicileri yerine, başta tevazu ve ciddiyet olmak üzere, yer yer birbirine zıt çeşitli manaları, doğrudan veya -bağlamdaki diğer unsurlarla birlikte- dolaylı olarak bildirecek/sezdirecek şekilde de kullanır. Bu tür kullanımların başlıcaları şöyle sıralanabilir:

Ben(cil)likten kaçınma/tevazu gösterme, üsluba nezaket/ciddiyet kazandırma:

Türk kültüründe, *senli-benli* konuşmalar, samimiyetin, bazen laubaliliğin, *bizli-sizli* konuşmalar, saygı ve ciddiyetin ifadesi olarak algılanır. *Ben* demek, *beni* öne çıkarmak, kibir ve hamlığın; *beni* (özneyi) tamamen gizlemek, mümkün değilse, *biz* demek, tevazu ve olgunluğun alameti sayılır. Dolayısıyla konuşanın, kendi eylem ve iyeliğinden söz ederken *beni* gizlemesi, *ben(im)* yerine *biz(im)* demesi kültürel ve bilimsel bir gereklilik olarak algılanır. Öyle ki bugün yazılı eserlerde yazarın, yaptıklarından söz ederken *ben* dilini kullanması, düzeltilmesi gereken bir üslup hatası olarak görülür. Bu nedenle, konuşan; elden geldiğince *beni*, üçüncü tekil kişi ile çekimlenmiş edilgen çatılı eylemlerde gizlemekte, üslup el vermeyince birinci çoğul kişiye dönüştürmekte ya da her iki ifade biçimini bir arada kullanarak dolaylı bir anlatıma gitmektedir:¹⁹

Aşağıdaki örnekler, söz konusu *benlikten kaçınma*, ciddiyete bürünme üslubunun tipik örnekleridir. Bu örneklerde birinci tekil kişiyi üçüncü tekil kişiyle (edilgen çatılı fiil tercihinde) değiştirme, birinci tekil kişiyi birinci çoğul kişiyle değiştirme, birinci tekil kişi iyeliği yerine birinci çoğul kişi iyeliğini kullanma işlemleri, aynı söz bağlamında iç içe görülmektedir:

"Bu başlıkların **doldurulabilmesi** için konular **tarafımızdan** kaynak malzemeye **dayanılarak** dikkatle **incelenmeye alınmıştır**" (Korkmaz, 2003: XXXV).

"Bu çalışma niçin yapıldı? Bu sorunun cevabını vermeden önce önemli gördüğümüz birkaç noktaya temas etmemiz gerekiyor. ... Şimdi başta yönelttiğimiz sorunun cevabını verebiliriz artık. Bu çalışmamızın amacı, öncelikle lisans öğrencilerine yönelik bir ders kitabı hazırlamaktır. Bu noktada ele aldığımız konuları, günün anlayışına uygun olarak lafi uzatmadan pratik, kolay anlaşılır ve tutarlı bir biçimde ortaya koymaya özen gösterdik. Bunları yaparken elden geldiğince yukarıda temas ettiğimiz sorunlara mütevazı çözümler sunmaya çalıştık" (Boz, 2012: VIII).

Birinci kişiyi üçüncü kişiyle değiştirme örnekleri ayrıca değerlendirileceğinden burada sadece birinci tekil kişinin birinci çoğul kişi ile değiştirildiği örneklere dikkat çekilecektir. Konuşanın/yazarın *ben* yerine *bizi* kullandığı sayısız örnekten birkaçı aşağıda sunulmuştur:

arzum → arzumuz

"Beni kabul etmeyecek mi yani? Alıcımın her bir çekirdeğine on nefes vermişti, onu nasiplenmektir **arzumuz**. Gidiniz böylece söyleyiniz." (Pala, 2011: 86)

¹⁸ Bu kümenin eleman sayısının alt sınırı iki, üst sınırı ise yoktur.

¹⁹ Robert A. Day, bu yaygın uygulamayı yanlış bulduğunu şöyle belirtir: "... O zaman niçin, bilim adamları edilgen yapı kullanmakta ısrarlılardır? Belki bu kötü alışkanlık, herhangi bir nedenle ilk şahsı kullanmanın kibar olmayacağı gibi yanlış bir düşüncenin sonucudur. Neticede bilim adamı, tipik olarak net ve kısa bir şekilde 'buldum' diyecek yerde '.....bulundu' gibi bir ifade kullanmayı tercih eder. Ben burada, bütün genç bilim adamlarımdan, önceki bilim adamları neslinin bu yapay kibarlığını reddetmelerini istiyorum. Cümlede, eylemi yapanın ismini vermektense, o kişi 'ben' veya 'biz' olsa bile çekinmeyin. (...) Birinci şahıs zamiri kullanılıyorsa, ihtiyaca göre hem tekil hem de çoğul formlarını kullanın. 'Ben' yerine 'biz' kullanmayın. Tek yazar tarafından 'biz' kullanımı, çok rahatsız edici bir şekilde öğretici havası taşır" (2001: 178-179).

ben de onu gördüm → **biz** de onu gördük; **benim** merhametim → **bizim** merhametimiz; **benden** → **bizden**

"O güzelin kalbine bir merhamet gelmişti oysa. Seher vaktinde şöyle yakardı: "Ey yüce Allah! Ey tek olan, bir olan Allah!.. O bir hata işlemiştii, **biz** de onu gördük. O **bizim merhametimizi** bilmeden **bizden** uzaklaştı, belki korkarak kaçtı" (Pala, 2011: 126).

içmek isterim → **içmek isteriz**

"Eşikten kök salmış kestane gölgesinde çulha dokuyan canlılara seslendim: "İlden ile yoldan yola yürüyen bir âşık, efendinizin himmetinden feyz almak muradındadır, haber salıp 'kapınızda bir ışık var,' deseniz!.." "Kendisi riyazettedir abdal ahi, seni kabul edeceğini sanmayız. İllaki buyur bir ayranımızı iç." "Siz haber veriniz, ayranı onunla **içmek isteriz**" (Pala, 2011: 322).

kazanayım → **kazanalım**

"Medarı maişet' isimli bir hikaye kitabı çıkarmıştım. Hayatı toz pembe görmüyorum diye mahkemeye verildim. Üç beş kuruş **kazanalım** derken iki bin lira mahkeme masrafı ödedim" (Abasıyanık, 1988: 133).

vazgeçtim → **vazgeçtik**

"Şu artiste bir demet kana takdim etsem' demiştim. Hesap ettim, tam kırk hikâye yazmak lazım. Tabii **vazgeçtik**" (Abasıyanık, 1988: 54).

söyleyemem → **söyleyemeyiz**

"Evrensel Dilbilgisi çerçevesinde Türkçenin incelenmesi çabaları çok yeni olmasına karşın şaşkırtıcı biçimde ileri düzeydedir. Bununla birlikte, ilgili dilbilgisi modelinin Türkiye'de yaygın olarak tanındığını maalesef **söyleyemeyiz**" (Uzun, 2000: XIV).

ben... uyumuş bulunuyorum → **biz ... uyumuş bulunuyoruz**; iddiasında değilim → iddiasında değiliz

"Biz, yıllardır Türkiye Türkçesindeki bu durumu yakından izleyen biri olarak çalışmalarımızda yöntem ve esas bakımından aşağıdaki ilkelere uyumuş **bulunuyoruz** ... Bu çalışma ile Türkiye Türkçesinin mükemmel bir şekil bilgisini ortaya koymuş olma **iddiasında değiliz**" (Korkmaz, 2003: XXXII).

gayret gösterdim → **gayret gösterdik**

"... ortaya konulan bir kısım görüş ve örnekleri işlemeye **gayret gösterdik**" (İlhan, 2009: 8).

çalıştım → **çalıştık**

"... bu eserde, özellikle eklerin fonksiyonları ve kullanılışları üzerinde durmaya **çalıştık**" (Gülsevin, 1997: V).

Kendini yetersiz görme, bir şey saymama:

ben kim → **biz kim**

– İleride ne olmayı düşünüyorsun? Hâkim mi, kaymakam mı?

– **Biz**²⁰ kim, hâkim, kaymakam olmak kim.

– Bu araba senin mi?

– **Biz** kim, böyle lüks arabaya binmek kim.²¹

Umursamama:

çekerim → **çekeriz**

"Mektubu okuyunca 'ahmaklık etmişiz, ben tarikten ne zarar gördüm ki şimdi yüz çevireyim, bildiklerinden geri durmasınlar, başımıza ne yazıldıysa **çekeriz**' dedin." (Yalsızuçanlar, 2010: 243).

dedim, gelmedim → **dedik, gelmedik**

"Türk öğretmenler arasında ise Baba Ziya'nın üstüne yoktu. (...) Her ders başında yoklama yapardı. Ön sırada oturanlardan birinin önüne bir kâğıt fırlatır; gelmeyenin adını yazdırırdı. (...) Dersin bitmesine beş dakika kala kapı açıldı, Gündüz girdi içeri.

Baba Ziya, 'Neredesin?' diye bağırdı. Ön sıradaki arkadaşına döndü: 'Yaz!'

Hocam, önemli bir telefon görüşmem vardı, kusura bakmayın' dedi Gündüz.

Baba Ziya onu dinlemiyordu bile. Bağırıyordu:

'Yaz!'

(...)

Gündüz dayanamadı: 'Eee be! Yazdırırsan yazdır! Baba Ziya **dedik, gelmedik** işte!'

Baba Ziya, bir an bile duraksamadan kükredi:

'Sil!!!'" (Tamer, 2011: 77).

Kızma:

²⁰ Burada, **biz** adıyla, bir grup/sınıf (benim gibiler)ın kast edildiği söylenebilir. Ancak bu, hemence sezilen bir niyet olmadığı gibi, benzer söz bağlamlarının tümünde bu niyetin gizli olduğunu söylemek de güçtür.

²¹ Bu örnek tam tersi (ironik) bir anlam da içerebilir. Konuşan, takılma niyetiyle, arkadaşına yakışmayacak basitlikte bir arabayı göstermişse, o zaman **bizle** sağlanan tevazu ifadesinde, bir büyüklenme, kendine yakıştırmama; *böyle lüks araba* ifadesinde ise *böyle basit bir araba* anlamı gizlenmiş olur.

yemedim→ yemedik

– *Silgimi versene!*

– *Al, al! Silgini yemedik ya!*

Kararın/gücün kendisinde olduğunu, isterse, söz konusu eylemi yapabileceğini sezdirme:

bakarım→ bakarız

– *Babacığım, gelirken bir şeyler alır mısın?*

– **Bakarız.**

düşünürüm→ düşünürüz

– *Yarın pikniğe gelecek misin?*

– **Düşünürüz.**

Övünme/büyükleme:

eğmedim→ eğmedik

– *Kendimizi övmek gibi olmasın ama, bugüne dek kimseye boyun eğmedik.*

ben ... bırakmam → biz ... bırakmayız

– *Biz öyle kimseye kolay kolay pabuç bırakmayız*

ben de biliyorum→ biz de biliyoruz

– *Çok fazla uzatma, onları biz de biliyoruz.*

Amirane tavır takınma:

bakayım→ bakalım

– *Gel, bakalım, yanuma otur.*

– *Yürü bakalım, adam bozuntusu.*

2.2. Birinci çoğul kişi yerine birinci tekil kişiyi kullanma

Ben, tekliği, *biz*, birlik(telik)i ifade eder. *Birlik(telik)* kuvvetlenirse *biz*, manevi büyük bir *bene* (şahsa) dönüşebilir. Akif'in, milletin eski halini yansıtan “*Kimse haksızlıktan etmezmiş tegâfûl ihtiyâr; Ferde râci' sadmeden efrâd olurmuş lersedâr*”²² sözleri böyle bir birliği, birlik algısını betimler. Bu algıda olan bir kişi, millet adına konuştuğu zaman, *ben*le sadece kendini değil milleti oluşturan bütün fertleri yani *beni* de kapsayan *bizi* kasteder. Hiç şüphesiz bu tür konuşmalarda *ben* diliyle sunulan ifadelerin, her bir ferdin (*benin*) ağızından ayrı ayrı döküldüğü/dökülebileceği de düşünülebilir. Böyle düşünüldüğünde, doğal olarak bir kişi değiştirmeden söz edilemez. Ancak konuşanın *biz* adına *ben* dediği düşünülürse, bir kişi değiştirmeden söz etmek mümkündür.

Şu mısralarda, şairin *ben*le aslında *bizi* yani milletin bütün fertlerini kastettiği söylenebilir:

biz ... yaşadık ... yaşarız ...→ ben ... yaşadım ... yaşarım ...

“*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.*

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.”²³ (Mehmet Akif Ersoy)

Yine, *Bülbül* şiirinden alınmış şu metinde, özellikle de metnin son iki mısraında da *benin*, *bizi* temsilen kullanıldığı sezilmektedir. Ecdat toprağını baştan sona Garp'a çiğnetme mesuliyeti sadece şaire değil, bütün vatan evladına ait olduğuna göre, söylenenler, kişisel bir mesuliyeti ifade ettiği kadar, milletin bütün fertlerinin (*bizin*) mesuliyetini de ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, burada da bir kişi değiştirmeden söz edilebilir:

biz ... çiğnettik de çıktık ...→ ben... çiğnettim de çıktım ...

“*Hayır mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım;*

Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım.

Teselliden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda;

Bugün bir hânümansız serseriyim öz diyârımda.

Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,

Serapa Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!”²⁴ (Mehmet Akif Ersoy)

2.3. Birinci tekil veya çoğul kişi yerine, ikinci tekil veya çoğul kişiyi kullanma

Sen, tekil muhatabı, *siz*, muhatap kümesini temsil eder. *Sen* ve/veya *siz* adları ve işaretleyicilerinin gösterdiği kişi veya kişiler, konuşanla aynı ortamı paylaşan kişiler olabileceği gibi, konuşanın/yazanın uzağında bulunan kişi veya kişiler de olabilir. Örneğin, konuşan; “*Gaziantep'teki Mozaik Müzesi'ni görmelisin?*”; “*Sevgili gençler, sizler bu ülkenin geleceğisiniz.*” sözlerini, doğrudan muhatap(lar)ın yüzüne söylemiş olabileceği gibi, mektup, telefon, televizyon gibi herhangi bir iletişim aracı vasıtasıyla da aktarmış olabilir.

²² Şengüler, *Mehmed Âkif Külliyyatı II., Safahat- Üçüncü Kitap*, s. 184.

²³ Metindeki noktalama tercihleri Şengüler'e aittir. bk. Şengüler, *Mehmed Âkif Külliyyatı IV.* s. 226. (Safahat'a Girmemiş Şiirler).

²⁴ Şengüler, *Mehmed Âkif Külliyyatı IV., Safahat-Yedinci Kitap* s. 72.

Sen veya siz adlları ve işaretleyicileri, her zaman konuşan/yazan tarafından bilinen uzak veya yakındaki gerçek/belirli kişileri bildirmez. Bu adil ve işaretleyicilerinin kullanımı, anlatı metinlerinde anlatı tekniğinin önemli bir parçası olarak işlev görür. Okurunu anlatımın içine çekmek isteyen yazar, bunu, ya okurunu yanına alarak, anlatılanları beraber yaşayarak, *biz* diliyle yahut onları muhatap alarak, yaşadıklarını veya yaşatmak istediklerini onlara yaşatarak, *sen/siz* diliyle gerçekleştirir.

Söz konusu adil ve adil temsilcilerinin, anlatılanları okura yaşatmak için nasıl vasıta kılındığına, aşağıdaki metin tipik bir örnektir:

"Denizin kıyısında durmuşuz. Ayaklarımızı suya salmışız. Sen diyorsun ki, 'Şu ilerideki elli beşinci dalgaya yüzelim birlikte. Bak o dalga ne kadar güzel!' Ben de; 'Hangisi?' diye soruyorum. Daha sorumu bitirmeden yer değiştirmiş oluyor senin işaret ettiğin dalga. Bak artık söylediğin yerde değil. Elli beşinci değil de otuz beşinci olmuş şimdi. Giderek yaklaşıyor dalga. Gelirken elbet bir şeyler getiriyor yanında. Dalgaların kıyıya vurup parçalanmasını seyrediyoruz.

Konak Meydanı'ndan Alsancak'a doğru yürürseniz 1. Kordon (Atatürk Caddesi) üzerinde iki katlı ahşap beyaz bir ev dikkatinizi çekecektir. Yanına yaklaşınca Atatürk müzesi olduğunu görünce içine girip dolaşsınız. ..." (Asal, 2011: 28).

Bu metinde, Asal'ın, aynı söz bağlamında, *ben, sen, biz, siz* adllarını ve/veya işaretleyicilerini bir arada kullandığı görülüyor. Metinde önce tekil okurla halvet halinde duygu paylaşımına girilmiş, manzara, *biz* gözüyle seyredilip, *an, biz* olarak yaşanmıştır. Daha sonra, yazar, okuru çoğul olarak muhatap almış, bir turist rehberi edasıyla okurlarını dolaştırmaya, gördüklerini onlara tanıtmaya çalışmıştır.²⁵

İster yakın, ister uzak, isterse hayali muhatap niteliğindeki kişiler/okurlar olsun, yukarıda değinilen bağlamlarda bir hatip-muhatap ilişkisi söz konusu olduğu için *sen/siz* adlları ve işaretleyicileri ile imlenen kişiler, gerçekte ikinci kişi konumundadırlar. Ancak kimi bağlamlarda konuşan, *ben* veya *biz* dili ile konuşurken, yani birinci tekil veya çoğul kişi adllarının iyelik, eylem ve durumlarından söz ederken ikinci kişi işaretleyicilerini kullanmaya başlar. Birinci kişi işaretleyicileri ile gelmesi beklenen ifade, ikinci kişi işaretleyicileri ile gelir. Bu tür anlatımlar ile yazarın, okuru özellikle muhatap alıp bu muhatabiyet tarzını metnin bütününde sürdürdüğü anlatımlar arasında ince bir fark sezilir. Şu iki örneği bu açıdan karşılaştıralım:

"Pasaport-Alsancak arası aslında yürüyüş mesafesinde. Gül Sokağa gelirsiniz. Burası en sevdiğim sokaklardan biridir İzmir'de. Sokağın sonunda Reyhan'da mola verip meşhur ananas-badem-beyaz çikolatalı pastasından yersiniz. Burası tam bir medeni şehir dersiniz. Geniş caddeleri, modern insanları, ulaşımı ile tam bir Avrupa ülkesi görüntüsü verir Alsancak" (Asal, 2011: 29).

"O küçücük Bodrum'da üç de yazlık sinema vardı. Nereye gideceksin? Dört ay boyunca her gece bir sinemaya. Gözen'de Belgin Doruk'la, Palmiye'de Clint Eastwood'la, Yeni Sinemada Belmondo'yla akrabadan da yakın olmuştuk" (Tamer, 2011: 228).

Birinci örnekte,

-Yazar, Gül Sokak'a gelmiştir.

-Betimlemeleri ile muhataplarının hayalini Gül Sokak'a çekmiştir.

-Muhataplarının gelip bu sokağı bizzat görmelerini istediğini sezdirmektedir.

-Yazarın, meşhur ananas-badem-beyaz çikolatalı pastadan yemiş olması büyük ölçüde muhtemeldir, ancak kesin değildir.

-Yazar, muhataplarının hayaline sunduğu bu pastayı, bizzat yemelerini istediğini hissettirmektedir.

-Yazar, İzmir'i medeni bir şehir olarak görmektedir.

-Görmeleri halinde, muhataplarının/okurlarının aynı kanaate varacağını düşünmektedir.

-Muhatabın anlatılanları yaşama imkânı vardır.

İkinci örnekte,

-Yazar mazide kalmış bir duruma dikkat çekmiştir.

-Gideceğimiz yer yoktu sözüyle, anlatılanları bizzat yaşadığını bildirmiştir.

-Nereye gideceksin ifadesi ile, anlatılanları duygusal olarak okuyucuya yaşatmaya çalışmış, okuyucuyu muhatap aldığını sezdirmiştir.

-Mazide kaldığı için, yazarın yaşamış olduğu söz konusu durumları, okurun gerçekte yaşama imkânı kalmamıştır.

Sonuç olarak, birinci metinde, muhatabın anlatılanları yaşama imkânı olduğu için ikinci kişi adllarını kullanmak, eylemleri ikinci kişi işaretleyicileri ile çekimlemek sıra dışı bir işlem olarak görünmemektedir. Ancak eylemleri bizzat birinci kişinin gerçekleştirdiği, durumları birinci kişinin yaşadığı, ikinci kişinin aynı durumları yaşama, aynı eylemleri gerçekleştirme ihtimalinin hiç olmadığı veya düşük

²⁵ Yazar, bu rehber tavrını, eserinin sonuna kadar sürdürmüş, bazı sayfalarda baştan sona ikinci kişi adil ve/veya işaretleyicilerini kullanmıştır. Örneğin, ikinci çoğul kişi ile çekimlenmiş şu fiiller, 29. sayfadaki cümlelerin yüklemeleridir: ... görebilirsiniz, ... gelirsiniz, ... yersiniz, ... dersiniz, ... gezersiniz, ... izlersiniz, ... çevirirsiniz, ... seyre dalarsınız, ... varırsınız (2011: 29).

olduğu durumları, ikinci kişi işaretleyicileri ile ifade etmek, sıra dışı bir işlem olarak dikkat çekmekte, bu tür örneklerde konuşanın kişi değiştirdiği büyük ölçüde hissedilmektedir.

Aşağıda konuşanın kişi değişimine giderek birinci kişi yerine ikinci kişiyi kullandığı örnekler görülmektedir:

geldiğimiz→ geldiğin; karşılaştık→ karşılaştın

"Köşkün önündeki çiçek göbeğinin çevresi çimlikti ve esas bahçeden şimşirlerle ayrılıp çevrelenmişti. Bahçe yolunun köşkün önündeki çim bahçeye kavuşan ağzına **geldiğin** zaman, sağlı sollu iki kocaman havagazi feneriyle **karşılaştın**" (Altan, 2004: 31).

durmamız ... öğrenir(iz)²⁶ → durman ... öğrenir(sin); kendimizi ... ayarlarız→ kendini ... ayarlırsın

"Bugün demode gelse de duyguları derinleştiren, insana yaşama sevinci veren tatlı bir şeydir hüznün. Birkaç talihsiz deneyimden sonra **durman** gereken yeri **öğrenir**, kendini ona göre **ayarlırsın**. Bunda bir İzmir delikanlısı olarak yetişmemin büyük payı var" (Kiremitçi, 2009: 54).

gittiğimiz/gittiğimiz→ gittiğin; beceremiyorum/beceremiyoruz→ beceremiyorsun

"Canım sıkıldığına göre görmem gerekenleri göremiyor, duymam gerekenleri duyamıyor, dünyanın o an benim için sahnelediği asıl oyunun farkına varamıyorumdur. Babamın mektubunda dediği 'taze ve merak dolu gözlerle' bakamıyorum hayata. Bu bakış açısının zor durumlara katlanmayı kolaylaştırdığı doğru. Ama bir de yan etkisi var: Eğlenmek için **gittiğin** yerlerde eğlenmeyi **beceremiyorsun**" (Kiremitçi, 2009: 86).

ne edebilirim→ nidersin

"İki yer iskemlesinde Bedri ile konuşalım dedik. Hiç sevmem ciddi ciddi konuşmağı ama **nidersin**, mecburiyet" (Abasıyanık, 1988: 76).

girdik→ giriyorsunuz; devam ettik→ devam ediyorsunuz

"Milas'tan çıktuktan sonra Bodrum yoluna saptık. Ama ne yol! İki taşıtın yan yana geçebileceği genişlikte ve yer yer tepelerin arasında, yamaç kenarlarında kıvrılarak gidiyor. Doksan derece dönüp bir köprüye **giriyorsunuz**, köprüden çıkarken yine bir doksan derece dönüp yola devam **ediyorsunuz**. Yolun kötü olduğu hep söylenirdi ama, bu denli kötü olabileceğini hiç aklımıza getirmemiştik" (Hasol, 2007: 134).

alınımızın→ alınının; kıpırdamadık→ kıpırdamayacaktın; boyatabilirdik→ boyatabilirdin

"Aykut'la Tankut avluda karşı karşıya oturur, yanlarına yığıldıkları koca taşları birbirine fırlatırlardı. Kıpırdamak yasaktı. Taş **alınının** çatına bile gelse **kıpırdamayacaktın**. Çocuktuk. Ama Antepliyedik. Korkmuyorduk ... Dayı Ahmet Ağa İlkokulu'nun üç bahçesi vardı. Teneffüslerde bayram yerine dönerdi hepsi. Meyan şerbetçileri, gazozcular, kâhkeçiler arasında oynardık. Bir de yaşlı kundura boyacısı vardı. Bir kuruşa ayakkabı boyardı. Kupon bile bastırmişti. On kuruş verip bir kupon alınca on bir kere ayakkabı **boyatabilirdin**" (Tamer, 2011: 23-24).

gözümüzü ... dayardık→ gözünü ... dayardın; seyrederdik→ seyrederdin; çıktık mı→ çıktın mı; neye bakacağımızı şaşırırdık→ neye bakacağımı şaşırırdın

"Ama sadece iki 'seyyar sinemacı' vardı Antep'te. Ayaklı küçük kutularda biri film oynatır, biri fotoğraf gösterirdi. Film oynatanın gösterisi sürse sürse birkaç dakika sürerdi. **Gözümü** kutunun önündeki deliğe **dayardın**, sinemacı kolu çevirmeye başlardı ... Fotoğraf gösterenin adı da sinemacıydı. Onda da kutunun deliğine **gözünü** dayar, bu kere hareketsiz kareleri, kartpostalları **seyrederdin** ... Büyük avlulu taş evler, sonra taşındığımız kendi evimiz yaz aylarında gösteri açısından eşsizdi. Akşamları üçüncü kata, terasa **çıktın mı**, neye **bakacağımı şaşırırdın**" (Tamer, 2011: 29-30).

oturduğumuz→ oturduğun; başımız→ başın; dalabilsek→ dalabilsen; doğrulurduk→ doğrulurdun

"Gündüzleri idare ederdi de, geceler felaketti. **Oturduğun** yerde, iki dakikada bir **başın** yana düşerek uyumaya çalışmak, anlatılmaz bir azaptı. Bir mucize olur da uykuya **dalabilsen** bile, kondoktörün sesiyle irkilerek **doğrulurdun**. 'Biletler!' Gecede en az dört kere bilet kontrolü yapılırdı" (Tamer, 2011: 40).

bulamazdık→ ara ki bulasın

"Edebiyattan. Şiirler okuyorduk. Tiyatrodan. İkişer üçer dakikalık oyunlar yazıp oynuyorduk. Sinemadan. Gördüğümüz filmleri anlatıyorduk. 1960'larda televizyonu **ara ki bulasın**. Videonun ise adını bile duymamışız" (Tamer, 2011: 212).

ne yapabiliriz→ ne yapasın; kimden ... isteyebiliriz→ kimden ... isteyessin

"Şoförün başına üşüşük yine ... Muavin gitti gider. İstasyondaki telefon çalışmıyor. Günlerden Pazar. Ortalıkta in cin top oynuyor. **Ne yapasın? Kimden yardım isteyesin?**" (Tamer, 2011: 233).

yapıştırdık yapıştırdık→ yapıştırdın yapıştırdın; yandık→ yandın; sökemezdik→ sökemezdin

"Bizim bir mum makinemiz bile yoktu. Doğru yere **yapıştırdın yapıştırdın! Yoksa yandın! Sökemezdin** bir daha..." (Tamer, 2011: 280).

esirlerimiz→ esirleriniz

"Kaleye girdiğimizde Türk ve Rum kızlarından kimseyi bulamadık. Yanlış haber almış yanlış baskın düzenlemiştik. Yine de eli boş dönmedik. Kadınlarla savaşınca **esirleriniz** de kadın olur; kader bize dört esir verdi.

²⁶ Bu örnekte birinci çoğul kişi yerine birinci tekil kişi de kullanılabilir.

Hakikatte onlar bizim esirlerimizdi ancak üçü birer arkadaşımızın gönlünü esir etmiş durumdaydılar” (Pala, 2011: 303).

bileceğim/bileceğiz→ bileceksin/bileceksiniz

Nereden **bileceksin(niz)** adamın oradan çıkacağını. Birden kendimizi toz duman içinde bulduk.²⁷

okuyasım geliyor→ okuyasın geliyor

-Anne, kitaplar o kadar güzel ki hepsini **okuyasın geliyor**.

alıp yiyesim→ alıp yiyesin²⁸

-Ayşe yengenin bebeği o kadar tatlı ki, alıp **yiyesin geliyor**.

kızmayayım/kızıyorum→ kızma

Şu çocuğun üstüne başına bak. **Gel de kızma!**

bekliyorum→ bekle babam, bekle

Ahmet’le saat tam 14: 00’da durakta buluşacaktık. İki saattir, **bekle babam, bekle**. Hala gelmedi.

doğradım, kestim, hazırladım→ doğra, kes, hazırla

“... Uyandığımda vaktin epey geçtiğini anladım. Hemen kanepeden fırlayıp yemek yapmaya koyuldum.

Soğanları **doğra**, eti küçük küçük **kes**, tatlının kremasını **hazırla** derken zaman çabucak geçti” (Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı II. s. 15).

uğraştım, süpürdüm, gittim→ uğraş, süpür, git

- Hanım, yemek hazır mı?

- Valla çocukla **uğraş**, evi **süpür**, sonra markete **git**, daha ocağa yeni koyuyorum.

koşturdum, koşturdum→ koştur, koştur

- Ali Bey, niye geç kaldın?

- Valla o yana **koştur**, bu yana **koştur**, kolay olmuyor bu işler.

Ercilasun, şu benzer örneği, -Aylm ve -Allm eklerinin istek değil, emir kipine ait sayılması gerektiğini ortaya koymaya çalıştığı yazısında, birinci kişinin kendi kendine emir verebileceğine kanıt olarak gösterdiği örnekler arasında sayar:²⁹

“Sonra bana ağır gelen bir şey varsa, o da Frenklerin routine dedikleri şeydi. Her gün aynı saatte işe **git!** Yolda belirli dükkânlardan sigara, kibrit **al!** Üsküdar’dan belirli vapura **bin!** Köprüde tramvayı **bekle!** Tramvayı boş bulursan **bin!**” (1994: 4).

Araştırmacı, “Bu cümlelerde romanın kahramanı kendi kendine emretmektedir” der.

Çalışmada verilen diğer örnekler ve araştırmacının örneklerle ilgili yorumları şöyledir:

“Ahmet dedim kendi kendime, **kalk** ve **çalış**.’ Bu cümledeki **kalk** ve **çalış** emir şekilleri değil midir? İşte Ahmet kendi kendine **kalk** ve **çalış** diyerek kendisine emretmektedir.

‘Meğer yalanı bu imiş! Ne saçma bir yalan... Hiç inanılacak gibi değil, **takın** yüzüne gülücüğünü kızım, haydi İlay ... Dizlerinin titremesi olur mu şimdi, yalandır söylediği, iyi biliyorsun, doğru **otur**, dik **otur**, gülümse İlay. Parmaklarını sıkı sıkı **kilitle** birbirine, **sık**, daha kuvvetle **sık!**’

Burada da romanın İlay adlı kahramanı kendi kendine emretmektedir” (1994: 3 vd.).

Araştırmacı, bu örnek ve yorumlardan sonra şu yargıya varır: “İnsanın kendisini ikinci şahıs yerine koyarak, kendisine hitap ederek, emir kipinin üzerinde hiç tereddüt bulunmayan teklif ikinci şahısla kendisine emrettiğini gösteren yukarıdaki örnekler, insanın pek âlâ kendisine emredebileceğini açıkça ortaya koymaktadır” (1994: 4).

Bize göre, ilk örnekte, birinci kişinin kendisine emir verdiğini söylemek güçtür. Zira, emir kip(lik)inde, gizli bir gelecek zaman anlamı vardır, bitmiş eylemin değil yapılacak eylemin emri olur. Bu örnekte, romanın kahramanı, geçmişte ardı sıra gerçekleştirdiği eylemleri bildirmektedir: “...işe **giderdim** → işe **git!**; ... sigara, kibrit **alırdım** → sigara, kibrit **al!**; ...vapura **binerdim** → ... vapura **bin!**; ... tramvayı **beklerdim** → ... tramvayı **bekle!**; ... bulursam **binerdim!** → bulursam **bin!**”. Konuşan, kip değiştirerek, eylemleri, geçmişte süreklilik birinci kişi formu yerine, istek (emir) ikinci kişi formunda sunmuştur. Bu işlem, konuşanın kendisine veya ikinci kişiye emir vermesi olarak değil, konuşanın, yaşadıklarını muhatabına yaşatma, benzer eylemleri gerçekleştirmesi halinde, benzer durumları yaşayacağını sezdirme niyeti/çabası olarak yorumlanmalıdır.

Diğer iki örnekte durum farklıdır. Zira birinci örnekte başka bir kişiye bir durumu hikâye etme söz konu iken diğer iki örnekte kendi kendisiyle konuşma söz konusudur. Konuşan/konuşanın iç sesi,

²⁷ Bu örneklerde, konuşanın, birinci kişi yerine değil, üçüncü kişi yerine ikinci kişiyi kullandığı düşünülebilir. Karşılaştık değil karşılaştırdı; öğreniriz değil insan öğrenir; ayarlarız değil insan kendisini ayarlar; eğlenmeyi beceremiyorum veya beceremiyoruz değil (insan) eğlenmeyi beceremiyor; nereye gideceğiz? değil nereye gidilebilir?; geliyoruz değil geliyor (insan); kıpırdamadık değil (kişi) kıpırdamazdı; boyatabilirdik değil boyatılabilir; öğreniriz değil insan öğrenir; ayarlarız değil insan kendisini ayarlar gibi. Ancak örneklerin bağlamları incelendiğinde, konuşanın, söz konusu eylemlerin/durumların içinde bizzat bulunduğu, birinci kişi kullanımının daha ağır bastığı görülmektedir. Dolayısıyla yapılan işlemin, öncelikle birinci kişi yerine ikinci kişiyi kullanma olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağı düşüncesindeyiz.

²⁸ Ayrıca bk. Birinci tekil veya çoğul kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanma bölümüne.

²⁹ Bu örnek aynı gerekçeyle Korkmaz (2003: 670) tarafından da aktarılır.

konusana bir dizi eylemi gerçekleştirmesini telkin etmektedir. Bu tür anlatımlarda, konuşan, *benini* ikinci kişi olarak konumlandırarak onunla konuştuğu için, teorik olarak biri *konusan*, diğeri *dinleyen* olmak üzere iki kişi söz konusudur. Dolayısıyla bu çekimlerde bir kişi değiştirme yoktur. Yani eylemler, biçimsel olduğu gibi kavramsal olarak da istek (emir) ikinci kişi çekimindedir (Karademir, 2012: 2119 vd.)

2.4. Birinci tekil veya çoğul kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanma

Konusan, kimi durumlarda birinci tekil veya çoğul kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanarak anlatıma; *ben(cil)likten kaçınma/tevazu gösterme, bilimsel ciddiyet, cevabı geçiştirme, özneyi genelleme, istemediğini tok bir edayla bildirme, şaşırma, iyeliği iğreti kılma* gibi anlamsal değerler katar. Aşağıda bu tür kullanımlar örneklendirilmiş, gerektiğinde kimi örneklere açıklık getirilmiştir.

Ben(cil)likten kaçınma/tevazu gösterme, üsluba ciddiyet kazandırma:

Şu iki yolla yapıldığı gözlenmektedir:

a. Özneyi gizleyerek:

Konusan, bu tür örneklerde, *ben(cil)likten kaçınma, üsluba bilimsel ciddiyet kazandırma* amacıyla birinci kişi çekimindeki etken çatılı eylemler yerine, üçüncü kişi çekimindeki edilgen çatılı eylemleri tercih eder:

bulunmuş olacaksam ne mutlu **bana**→ bulunmuş olunacaksa ne mutlu!

"Bu çalışma ile, modelin tanıtılmasına küçük bir katkıda bulunmuş olunacaksa ne mutlu!" (Uzun, 2000: XIV).

hazırladım→ hazırlandı; yararlandım→ yararlanılmış; gösterdim→ gösterilmiştir

"Bu kitap, bugünkü Türkiye Türkçesinin söz dizimi özelliklerini tanıtmak amacıyla **hazırlandı**. ... Kitap **hazırlanırken**, hocam, Prof. Dr. Muharrem Ergin'in 'Türk Dil Bilgisi' kitabından ve Türk dili hakkında yazılan çeşitli eserlerden **yararlanılmış** ve bunlar 'Kaynaklar' bölümünde **gösterilmiştir**" (Karahana, 2005: 7).

belki tekrara düştüm→ belki tekrara düşüldü

"... Bu nedenle zaman zaman ayrıntılara yer verirken önemli görülen noktaların **altı çizilerek** belki tekrara **düşüldü**" (Üstünova, 2008: XIII).

yer verdim/yer vermişim→ yer verilmiş; işlemeye çalıştım/işlemeye çalışmışım→ işlenmeye çalışılmıştır

"Bu eserde Türk dilinin tarihî ve çağdaş lehçeleriyle Türkiye Türkçesi ağızlarına **yer verilmiş**, eserleri incelenerek çokluk konusu **işlenmeye çalışılmıştır**" (İlhan, 2009: 8).

b. Kendini noksan sıfatlı üçüncü bir kişi gibi sunarak:

Günümüzde kullanımı iyice azalan bu ifade biçimlerinde konuşan, kendisini noksan sıfatlı (*fakir, aciz, bende* gibi) üçüncü bir kişi gibi sunarak tevazu gösterir³⁰:

ben de vardım→**fakir** de vardı

Onların içinde **fakir** de vardı.

Benim duamı→ **bu aciz kulunun** duasını

Allahım! **bu aciz kulunun duasını** kabul buyur.

ben ... arz-ı mübâhât ederim ... addeyleyim→ **Abdülhak Hâmid bendeleri** arz-ı mübâhât eder ... addeyleyler

"**Abdülhak Hâmid bendeleri** tebrîk-i taltîf-şerîk-i müşîdânelerinden dolayı pek ziyâde mütehassis olduğundan südde-i reşâdet-penâhîlerine **takdim-i teşekkürât ile arz-ı mübâhât eder** ve tâliinin mes'udiyyeti eseri olarak mehâsin-i enzâr-ı mün'imânelerine mazhariyyeti keyfiyetini ise müddet-i hayâtına nâil olduğu en büyük mükâfâtlardan **addeyleyler**. (...)" (Şafak, 2001: 337 vd.)³¹

Cevabı geçiştirme; ben dilinden kaçınıp tevazu gösterdiğini bildirme, ifadeye alışılmışın dışında bir hava kazandırma:

iyiyim→ iyidir

– Nasılsın?

– **İyidir** valla. Sen nasılsın?

Son zamanlarda yaygınlık kazandığı gözlenen bu ifade biçiminin aslında

– Ne haber?

– **İyidir**. Senden ne haber? şeklindeki kalıp ifadenin etkisiyle ortaya çıktığını sanıyoruz.

Bu diyalog biçiminin başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir:

-Genellikle ayaküstü karşılaşmalarda yaşanır.

-Ayaküstü diyaloglar, zaman açısından uzun soru ve cevaplar için uygun değildir.

³⁰ krs. İkinci tekil kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanma bölümü.

³¹ Abdülhak Hamit Tarhan'ın Veled Çelebi İzbudak'a 3 Kânûn-ı sâni 1329 (1911)da yazmış olduğu mektuptan. Bu metnin alındığı Şafak'ın çalışmasında çok sayıda birinci kişiyi üçüncü kişiyle değiştirme örneği bulunmaktadır.

-Dolayısıyla *ne haber*, mesaj yükü bakımından çok defa *merhaba* değerindedir.

-Muhatap, gerçekten bir hal hatır sorma değil öylesine sorulmuş izlenimi veren *-Ne haber?* sorusuna aynı kısalıkta *-İyidir* cevabını verir. Başka bir deyişle muhatap, hatibin, sorunlarını çözmek için bu soruyu kendisine sormadığını bilir. Kendisiyle ilgili haber(ler) iyi olmasa bile çok defa *İyidir* diyerek cevabı geçirir.

- *Nasılsın?*

- *İyidir?* diyalogunda *ne haberin yerini nasılsın* sorusu alır. Ancak iki ifade tarzı arasında şu iki fark bulunur:

1. Yaş ve konumca alt seviyede olan, üsttekine *Nasılsınız?* yakınıysa *Nasılsın?* diyebilir. Ancak yaş ve konumca alt seviyede olanın üsttekine *Ne haber?* demesi hoş karşılanmaz.

2. *Ne haber?* sorusunun açılımı, *Seninle/durumunla ilgili haberler nasıl(dır)?* şeklindedir. Bu anlamıyla *ne haber*, *nasılsına* hemen hemen denktir. Ancak [*Haber(ler)*] *iyidir* cevabındaki dil bilgisel uyum (*Ben*) *iyidir* cevabında bulunmamaktadır.

- *Nasılsın?*

- *İyidir?*

İyi olan kim?

Konuşan mı? Üçüncü kişi mi?

Hiç şüphesiz konuşan. O halde cevap, dil bilgisel açıdan *İyiyim* olmalıdır.

Bu duruma göre, *-Nasılsın?* *-İyidir?* diyalogu yaygınlaşmış/benimsenmiş bir yanlış (galat-ı meşhur) olarak mı, yoksa psikolojik temeli olan bir kişi değiştirme olarak mı yorumlanmalıdır?

Buna kesin bir cevap vermek güç görünmekle beraber şunlar söylenebilir:

İlk bakışta, özne yüzey yapıya çıkarılmadığı için, yeni bağlamda öznenin yüklemdeki işaretleyicisi ile uyuşup uyuşmadığı düşünülmemiş gibidir. Dolayısıyla *-Nasılsın?* *-İyidir.* diyalogundaki uyumsuzluk, yaygınlaşmış bir dil bilgisel yanlış (galat-ı meşhur) olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, tespitlerimize göre hemen her seviyeden insanlar tarafından kullanılan bu ifade biçiminde; *beni* üçüncü kişi yerine koyarak ifadeye alışılmışın dışında bir hava kazandırma, *ben* dilinden kaçınıp tevazu gösterdiğini bildirme, soruyu *benden* uzaklaştırarak cevabı geçiştirme gibi ifade etmekte güçlük çektiğimiz kimi psikolojik tavırlar da sezilmektedir. Dolayısıyla bu ifade biçimi, zamanla psikolojik anlamlar kazanmış bir galat-ı meşhur olarak değerlendirilebilir.

Özneyi genelleme:

Bu tür örneklerde, konuşan, özneyi birinci kişi çekiminden üçüncü kişi çekimine kaydırarak, benzer eylemi başkalarının da yaptığını, yapabileceğini sezdirir:

dolaşırdık→ *dolaşılır*; *sorardık*→ *sorulurdu*; *peyledik*→ *peylenirdi*³²

"Boş yer bulabilirsek oturur, eşyaları raflara yerleştirirdik. Ama çoğu kere koridorda gitmemiz gerekirdi bir süre. Kompartımanlar *dolaşılır*, aynı soru yüz kere *sorulurdu*: 'Siz nerde ineceksiniz?' Yakında inceklerin yerleri *peylenirdi*" (Tamer, 2011: 39).

ağlamak istiyorum→ *ağlayası geliyor insanın*

"Nice gizemli yaşamlara tanıklık etmiş bu eski Gül Sokağı'nda, ne o eski yaşamlar ne de o eski nesnelere var. Kırmızı güller gibi... Beyaz güller gibi... Pembe güller gibi... Uçuk ve katmerli güller... Bir zamanlarmış dedim içimden. Ne garip bir duygu! Kameriyelere en yakışan güller, bu sarmaşık gülleri. Onları düşününce sessiz sessiz *ağlayası geliyor insanın*" (Asal, 2011).

şaşıyoruz/şaşırdık→ *insan şaşıyor*

"Oradan bir başka salona giriyoruz. (...) İçeri girince *insan şaşıyor*" (Abasıyanık, 1988: 39).

İstemediğini tok bir edayla bildirme:

Bu tür örneklerde, konuşan, *-mez* biçim biriminin fonolojik değerinden yararlanarak ihtiyaçsızlığını pekiştirmeli bir biçimde bildirir.

istemiyorum/istemem→ *istemez*

- *Ayran ister miydiniz?*

- *İstemez, sağ olun.*

-*Paranın üstü!*

-*İstemez, kalsın.*

Şaşıрма, ne diyeceğini/yapacağını bilememe:

³² Peylemek: Bir şeyi önceden kendine ayırtmak (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, erişim: 02.08.2012).

Bu tür örneklerde, konuşan, birinci kişi işaretleyicisini eksilterek, eylemi biçimce üçüncü kişi çekimine sokmuş görünüyor. Bu eksilteli yapının soru edatıyla birlikte *şaşıрма, ne diyeceğini/yapacağını bilememe* gibi manalar bildiren bir kalıp ifade biçimine dönüştüğü söylenebilir:

ne demeliyim? → ne demeli?

"Kadıköy iskelesinde bu ailenin erkeği önüme dikildi,

-Hemşehrim, (...) şu ikisine bir bilet alsam olur mu?

Biri kız biri oğlan dört beş yaşında sümüklü yavrulardı. Adam cevap bekliyor; **ne demeli?** (Abasıyanık, 1988:

87).

ne demeliyim → ne demeli

- Ya üstüne başına **ne demeli?**

nasıl anlatmalıyım → nasıl anlatmalı

- Bunu sana nasıl anlatmalı?

Şu örnekte ise eksiltme olmakla birlikte yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bir *şaşıрма ne diyeceğini bilememe* manası bulunmamaktadır:

sormalıyım → sormalı

- Nasılsınız?

- İyiyim, sizi sormalı?

Meydan okuma:

Şu tür örneklerde, konuşan birinci kişi yerine üçüncü kişiyi kullanarak anlatıma alışılmışın dışında bir hava verir, tekil yerine çoğulu kullanarak gerekeni yapacak güçte olduğunu gösterir:

yedirmem → yedirmezler

-Paramı yiyecekmiş. Sen kim oluyorsun da paramı yiyiyorsun! Sana bu parayı **yedirmezler** oğlum!

bırakmam → bırakmazlar

-Küçük çocuğumu dövmüş. Bunun yanına kar kalacağını mı sanıyorsun ...! Bunu yanına **bırakmazlar**, sen dur!

Akrabalık unvanının iğretliliğini bildirme:

Konuşma dilinde, üçüncü bir kişi olmadığı halde, konuşanın, muhatabına, *abisi, ablası* diye seslenmesi dikkat çekicidir:

ablam → ablası

Ablası sen de gel.

abim → abisi

Abisi biraz yana kayar mısın?

Aynı şekilde yer yer, *amcası, teyzesi* gibi kullanımlara da rastlanmaktadır:

teyzem → teyzesi

Teyzesi, niçin ağlıyorsun?

amcam → amcası

Amcası iki kilo da bana tartar mısın?

Akrabalık adlarının kavramsal değerleri, sosyal, kültürel ve psikolojik yönleri, türlü ilişki düzeylerindeki kullanım sıklıkları gibi konular, başlıca çalışmaları gerektirir. Dolayısıyla burada çalışmanın sınırlarını aşan bu tür konulara girilmeden yukarıda sunulan seslenme biçimlerindeki kişi değişikliği üzerine kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Abi, abla, amca, teyze vb. sözler, akrabalık adlarıdır. Bu sözlerin akraba olmayanlara yönelik kullanımları, genel olarak iki farklı ilişki düzeyinde gerçekleşir:

a. Konuşanın, kendisinden yaşça büyüklere yönelik kullanması

b. Konuşanın kendisinden yaşça küçüklere yönelik kullanması³³

Yaşça büyüklere yönelik kullanımlarda, bu sözler, bir saygı ve yakınlık manası bildirir ve mesafe kapatıcı, kişileri yakınlaştıracı işlev görür. Ancak yaşça küçüklere yönelik kullanımlarda, sıra dışı bir durum gözlenir. Muhataba göre, yaşça *abi, abla, amca, teyze* vb. konumunda bulunanın, aslında konuşan olması; konuşanın, ortada üçüncü bir kişi olmadığı halde *abisi, ablası, amcası, teyzesi* diyerek birinci kişi iyelik işaretleyicisi yerine üçüncü kişi iyelik işaretleyicisini kullanması³⁴ bu seslenme biçimlerini sıra dışı kılar.

³³ Büyüklerin, üçüncü kişi iyelik eki getirerek gerçek akrabaları olmayan küçüklere yönelik olarak kullandıkları akrabalık adları sınırlı sayıdadır. Seslenme sözü olarak kullanılanların kullanım sıklıkları da farklılık göstermektedir. Gözlemlerimize göre bu sözler içinde kullanım sıklığı en fazla olanlar, sırasıyla *abisi* ve *ablası* sözcüklüdür. Bunları, *amcası, teyzesi* sözcükleri takip etmektedir. *Dayısı, halası*, gibi kullanımlara bizzat rastlanmış değildir. İster büyük ister küçük olsun, akraba olmayanlara yönelik olarak *baba/babası, anne/annesi* sözcüklerinin kullanımına ise bu sözlerin anlam sınırı pek el vermemektedir.

³⁴ Özezen, 2004 yılında yayımlanan "Türkiye Türkçesi Konuşma Dilinde Seslenme Biçimleri Üzerine Gözlemler-Genel Sınıflama" adlı çalışmasında bu tür kullanımlarla ilgili şu tespitte bulunmuştur: "Ayrıca, konuşma dilinde son yıllarda, akrabalık isimlerinin bir bölümünün üzerine birinci tekil kişi iyelik eki değil, üçüncü tekil kişi iyelik eki getirilmesi gibi bir eğilim doğmuştur: *anası, babası, halası* vb. Bunun geçici bir durum olup olmaması zamanla anlaşılacaktır" (2004: 2269). 2012 yılındayız ve günlük konuşmalarda yaygın olarak bu tür kullanımlara şahit olmaktadır. Dolayısıyla bunun geçici bir durum olmadığını, söyleyebiliriz.

Bizce bu sıra dışılık, bağlam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Zira, *abisi, ablası, amcası, teyzesi* gibi seslenmelerin asıl bağlamı şu tür diyaloglar olmalıdır:

-*Amcası, oğluma da bir dondurma verir misin?*

-*Abisi, Ahmet çok akıllıdır. Sen bakma şimdi ağladığına.*

Bu diyaloglarda, muhatap, üçüncü kişi durumunda bulunan çocuğa (oğula/Ahmet'e) göre sözde (Bağlama göre gerçek de olabilir) *amca/abi* konumundadır. Dolayısıyla *amcası, abisi* şeklindeki üçüncü kişi iyelikli seslenme sözlerinin kullanımında alışılmamış bir durum bulunmamaktadır. Ancak zamanla bu şekildeki seslenmeler, umumiyet kazanmış, üçüncü kişi iyelikli biçimler, baştaki örneklerde olduğu gibi üçüncü bir kişi (muhataba göre küçük kişi/çocuk) olmadan da kullanılır olmuştur. Böylece sözün bağlamı değiştiği ve dolayısıyla üçüncü kişi iyelik işaretleyicisinin gösterileni bağlamda bulunmadığı için sıra dışı bir durum ortaya çıkmıştır.

Bu yeni kullanım biçimi, bağlamına göre şöyle yorumlanabilir: Konuşan *ablası, abisi, teyzesi, amcası* gibi yakınlık bildiren sözlerle muhataba seslenerek, iletişimde bir yakınlaşma sağlamaktadır. Ancak muhatap, akrabalık adındaki üçüncü kişi iyeliğinden, konuşanın durumu ve sözün bürünsel özelliklerinden seslenme unvanının kendi açısından öğretiliğini, unvan sahibinin konuşan olduğunu³⁵ bilmektedir.

Bu arada gerçek akrabaların, küçüklerine yönelik seslenmelerinde de kimi yakıştırılmaların olduğu gözlenmektedir. Konuşan; *Babacığım hadi kalk! Anneciğim yemeğini yer misin!*³⁶ *Teyzeciğim biraz çabuk ol, geç kalıyoruz. Halacığım, sınavın nasıl geçti? Dayıcığım şunu cebine koyar mısın?* şeklinde, kendi unvanıyla yakınına seslenebilmektedir. Bu tür seslenmelerde yukarıdakilerden farklı olarak, konuşan, üçüncü kişi iyeliğini değil, birinci kişi iyeliğini kullanmakta, sözün bürünsel özellikleri yakın akrabalıktan kaynaklanan sevgi ve şefkati yansıtmaktadır. Hiç şüphesiz, muhatap da, eğer bilişsel düzeyi el veriyorsa, bu tür unvanların kendisine değil, kullanana ait olduğunu bilmektedir.

2.5. İkinci tekil kişi yerine ikinci çoğul kişiyi kullanma

Türkçede *sen*, tekil muhatapı, *siz*, muhatap kümesini temsil eder. Ancak Türk kültüründe³⁷, küçüklerin büyüklere veya yaşıtı dahi olsa kişinin tanımadığına *sen* diye hitap etmesi hoş karşılanmaz³⁸. Küçüklerin büyüklere, yakın/samimi olmayanların birbirlerine *siz* diye hitap etmeleri özellikle eğitilmiş toplum kesimlerinde bir nezaket kuralı olarak kabul edilir. Dolayısıyla konuşanın; saygı, incelik göstermek, ifadesine resmiyet kazandırmak, muhatabıyla arasına mesafe koymak, muhatabını makamından dolayı yüceltmek gibi türlü niyetlerle tekil muhatap için *sen* ve işaretleyicileri yerine, *siz* ve işaretleyicilerini kullandığı görülür³⁹ (Selçuk, 2005: 14; Özezen, 2004: 2271).

Konuşan, yaş-konumu düşük olan kişiler için de *siz* ve işaretleyicilerini kullanabilir. Bu kullanım, resmiyet/nezaket gereği olabileceği gibi, muhatapla alay etmek, ona seviyesini aşan eylemlerde bulunduğunu bildirmek için de olabilir.

Gramer çalışmalarında⁴⁰ da dikkat çekilen bu tür kullanımlar, aşağıda örneklendirilmiştir:

Resmi konuşma, kişiyi makamından dolayı yüceltme:

bilgilerine→ bilgilerinize

Bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

Nezaket gösterme, mesafeli olduğunu sezdirme:

adını→ adınızı; *söyler misin?* →*söyler misiniz?*

-*Adınızı söyler misiniz?*

bakar mısın?→ bakar mısınız? unuttun→ unuttunuz

-*Beyefendi! Bakar mısınız? Paranızın üstünü unuttunuz.*

Nezaket, saygı gösterme:

buyur→ buyurunuz

-*Ali Bey, lütfen siz önden buyurunuz.*

³⁵ *Abisi, ablası* sözleri, diğer akrabalık adlarından farklı olarak, bayan-erkek ayırımı olmadan her cinsiyetten kişiler tarafından kullanılmaktadır. Yani üçüncü bir kişi olmadan, bir bayan, erkek muhatabına *abisi*; bir erkek, bayan muhatabına *ablası* sözüyle hitap edebilmektedir. Doğal olarak bu tür kullanımlarda, *abi, abla* unvanları konuşana değil, muhataba işaret etmektedir. Üçüncü kişili ilişki tipinden gelen *abisi, ablası* sözleri, bu tip bağlamlarda muhatabın cinsiyetine göre nezaket, şefkat/sevgi bildiren seslenme sözleri olarak işlev görmektedir.

³⁶ *Annem/anneciğim, babam/babacığım* şeklindeki sevgi hitapları; bağlamına göre, konuşanın (ebeveynin), çocuklarını kendi annesine/babasına denk tuttuğunu, onlar kadar sevdiğini de bildirebilir.

³⁷ Demirci, saygı ifadesi olarak *sen* yerine *siz* kullanımının, Fransızca, İspanyolca, Rusça gibi birçok dünya dilinde de mevcut olduğunu belirtir (2006: 39).

³⁸ *Senin Allah'a yönelik olarak kullanımı, istisnai bir durum teşkil eder. Özezen, bu duruma şöyle dikkat çeker: "İlginç olan 'sen' seslenme biçimi görece bir kabalık taşıırken, Tanrı'ya yalvarılarda Tanrı'ya yönelik olarak 'sen' seslenme biçiminin ve bunu pekiştirir bir yolla fiilin emir kipinin kullanılmasıdır. Buradaki 'sen'in de tam tersine aradaki mesafeyi kapama, yakınlaşma ve yakınlaştırma işlevleri düşünülebilir."* (2004: 2271).

³⁹ Eğitim göre ikinci tekil kişiye nezaket ve mesafe koyma kaygısıyla *sen* yerine, *siz* biçiminde seslenme, Uygur metinlerinde ortaya çıkmış ve Tanzimat döneminden sonra yaygınlık kazanmıştır (Eğit, 1996: 30-32'den akt. Özezen, 2004: 2271).

⁴⁰ bk. Koç, 1996: 176-177; Korkmaz, 2003: 407-408; Demir-Yılmaz, 2005: 198.

geldin→geldiniz; getirdin→ getirdiniz; etmelisin→ etmelisiniz; yapman→ yapmanız; ayağın→ ayağınız; olursan→ olursanız; bil→ biliniz; başın→ başınız

"Bursa'ya dönünce, şehrin uluları, cümle kürsü şeyhleri toplanıp sana bir mektup yazdılar. Bizim gözümüzün nuru, gönlümüzün چراغی, efendimiz, şehrimize hoş **geldiniz**, sefalar **getirdiniz**... Lakin muradınız bu şehirde oturmak ise öncelikle Halvet yolunu terk, çıktığınız bütün kürsülerde yolun saliklerini **inkar etmelisiniz**. Böyle **yapmanız** halinde başımız **ayağımızın** altındadır. Bu isteğimize uymaz, bize muhalefet üzere **olursanız**, **biliniz** ki sonunda **başımız** vurulacak" (Yalsızuçanlar, 2010: 242).

Alaya alma:

emreder misin sana→ emreder misiniz size

"Ooo! Bu ne lâubalilik! **Emreder misiniz size** bir de kahve ısmarlayalım!" (Korkmaz, 2003: 407-408).

beğenmedin→ beğenmediniz

-Hanımefendi, herhalde yemeği **beğenmediniz!** (Anne yemek yemede nazlanan kızına söylüyor.)

2.6. İkinci çoğul kişi yerine ikinci tekil kişiyi kullanma

Bir kitleyi coşturmak üzere söylenen sözlerde, konuşan *siz* yerine *sen* dilini kullanabilir. Amaç, her bireyi tek tek muhatap aldığını ona hissettirmek, onun mesuliyet duygusunu kamçılıyarak coşturmaktır. Bununla beraber satır aralarında, bireyi aşan eylemlerin *senle* ifade edilmesi, konuşanın aslında *sizi* muhatap aldığını sezdirmektedir. Elbette ki bu tür metinlerde tam bir kişi değiştirmenin var olduğunu iddia etmiyoruz. Ancak kişi işaretleyicilerini kullanma tarzının (*siz* yerine *sen* dilini kullanmanın) metnin üslup kurgusunda önemli işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Baştan sona *sen* dilinin kullanıldığı Gençliğe Hitabe'deki şu satırlarda *senle* işaretlenen kişinin, aslında *siz* olduğu anlaşılmaktadır:

vazifeniz→ vazifen; muhtaç olduğunuz→ muhtaç olduğun; damarlarınızdaki→ damarlarındaki

*Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, **vazifen**; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! **Muhtaç olduğun** kudret, **damarlarındaki** asil kanda mevcuttur!"* (Atatürk, 2005: 639).

Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmanın bütün Türk çocuklarının görevi olduğu, normal şartlarda tek kişinin bu görevi yerine getiremeyeceği açıktır. Dolayısıyla metnin mesajı şöyle de okunabilir:

*Ey Türk istikbalinin evladı⁴¹ (**çocukları**)! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, vazifeniz; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğunuz kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.*

2.7. İkinci tekil veya çoğul kişi yerine birinci çoğul kişiyi kullanma

Konuşma dilinde, ikinci tekil veya çoğul kişi yerine birinci çoğul kişi kullanımı yaygın olarak görülmektedir. Örnekler incelendiğinde, konuşanın muhataplarının eylem ve iyeliklerini paylaşarak onlara yakınlık ve nezaket göstermek istediği anlaşılmaktadır.

Yakınlık ve nezaket gösterme:

ilaçlarını ... içmedin→ ilaçlarımızı ... içmedik

-Fazla bir düzelme göremiyorum durumunuzda. **İlaçlarımızı** düzenli **içmedik** herhalde? (Doktor hastaya soruyor.)

kendinden söz et→ kendimizden söz edelim; okuyor musun→? okuyor muyuz? çalışıyor musun→ çalışıyor muyuz

-Biraz **kendimizden** söz edelim. **Okuyor muyuz?** Bir yerde **çalışıyor muyuz?** (Spiker, muhatabına soruyor.)

yapmayın→ yapmayalım

-Arkadaşlar! Lütfen gürlütlü **yapmayalım**. (Öğretmen öğrencilere sesleniyor.)

kapat→ kapatalım

-Aliciğim, kapıyı **kapatalım** lütfen.

kızınız→ kızımız

-**Kızımız** nasıl Hasan Bey?

kazandın mı→ kazandık mı

*Aysun, ne var ne yok? Nasıl, sınavı **kazandık** mı?*

2.8. İkinci tekil kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanma

Kimi hitaplarda, muhatap (ikinci kişi), üçüncü kişi olarak işaretlenmiş görünmektedir. Örnekler incelendiğinde, bu tür kullanımlarda sözü oyuna dönüştürme, muhataba yakın ilgi/muhabbet gösterme, muhatabı yüceltme (eski kullanımlarda), muhatabı hafife alma gibi çeşitli niyetler sezilmektedir.

Sözü oyuna dönüştürme, muhataba yakın ilgi/muhabbet gösterme:

Şu örneklerde, konuşan, karşısındaki muhatabı görmüyormuş/görmemiş gibi yaparak (ikinci kişiyi üçüncü kişiyle değiştirerek) sevgi içeren bir tiyatral ortam oluşturuyor:

hanisin (Nerdesin)→ hanimiş

-**Hanimiş** benim yavrum! **Hanimiş** benim güzelim!⁴²

⁴¹ "Ar. *veled*'in çoğul şekli. *Evlâd*. Türkçede tekil gibi de kullanılır" (Ayverdi, 2006: 899).

kızdın mı→ kızmış mı

– (Anne çocuğuna) *Aman! Yoksa kızmış mı bana?*⁴³

sen mi geldin/siz mi geldiniz→ kim gelmiş/kimler gelmiş(ler); buyur(un)→buyursunlar

–*Aman kim(ler) gelmiş (ler)! Buyursunlar!*

Muhatabı yüceltme:

Bugün kullanımına pek rastlanmayan kimi hitaplarda, konuşan, ikinci tekil kişi yerine üçüncü çoğul kişi işaretleyicilerini kullanır. Bu işlem şöyle yorumlanabilir: İkinci kişi, yakında/erişilebilir olanı, üçüncü kişi ise uzakta bulunanı temsil eder. Konuşan, ikinci kişiyi üçüncü kişi ile değiştirip çoğullamakla muhatapla, arasındaki mesafeye/derece farkına, bir bakıma muhatabın erişilmezliğine işaret etmiş olmaktadır:

ihâtâr-ı âlîn/niz → ihtâr-ı âlîleri; müsâade-i âlîn/niz→ müsâade-i âlîleri; emr-i âlîn/niz→ emr-i âlîleri

“Ma`ruz-ı bendegânemdir.

Midhat Beyle vukû bulan **ihâtâr-ı âlîleri** üzere Veled Sultân'ın eş'âr-ı türkiyyesi mecmuasını ba'dehû irsâl buyurmuş olduğunuzu⁴⁴ Necîb Âsım Bey'e geçen hafta beyan etmiş idim. Şimdi adam gönderip istiyor. Halbuki bendeniz istinsahına mübaşeret etmek üzere yataktan kalkmayı bekliyorum. Bundan mâadâ **müsâade-i âlîleri** olmadıkça bittabi veremeyeceğim. Şimdi ne buyurursunuz? Vereyim mi yoksa bu vesîle ile te'hîr edip ba'dehû istinsâh edeceğim nüshâyı mı vereyim? **Emr-i âlîlerine** muntazırım efendim.”⁴⁵ (Şafak, 2001: 336 vd.)

Benzer bir hitap tarzı, bugün, üst makamların onayına sunulan resmi yazılarda görülmektedir.

“CUMHURBAŞKANLIĞI YÜCE KATINA

...

... yüksek tasviplerine saygıyla arz ederim.

Başbakan

BAŞBAKANLIĞA

...

Bilgilerini rica ederim.

Cumhurbaşkanı”⁴⁶

İkinci tekil kişiye yönelik olarak *tasviplerine/olurlarına/müsâadelerine/bilgilerine* arz ederim veya *bilgilerini rica ederim* şeklinde üçüncü çoğul kişi kullanımının gerekçesi, *teklif şahsa değil, makama sunulmaktadır* şeklinde açıklanır (Aytürk 2005).

Ancak teklifi değerlendirenin, makam değil, makamda oturan ve konuşana göre ikinci tekil kişi konumunda olan biri olduğu bilindiğine göre, burada da bir kişi değişikliğinden söz edilebilir.

Muhatabı önemsememe, hafife alma:

küsmüşün→ küsmüş

–(Konuşan kızdığı muhatabına) *Aman! Bana küsmüş, umurumda sanki.*

sen ne diyeceksin, söyle→ zat-ı âlîleri ne buyururlar

–*Zat-ı âlîleri bu konuda ne buyururlar, acaba? Merak ederiz.*

2.9. Üçüncü tekil kişi yerine birinci çoğul kişiyi kullanma

Konuşma dilinde, özellikle aileler arası çocuk sormalarında sıklıkla üçüncü tekil kişi yerine birinci çoğul kişinin kullanıldığı gözlenmektedir. Bu tür kullanımlarda, mülkiyetindeki varlığı sahiplenme, koruma, ona sevgisini gösterme, onun adına konuşma; muhatabın iyeliğini paylaşma, ona yakın olduğunu sezdirme gibi anlamlar öne çıkmaktadır. Bunun hayvanlar için de yapıyor olması dikkat çekicidir.

mamasını ... yemiyor→ mamamızı ... yemiyoruz

–*Hasan Bey, bebek nasıl?*

–*Amcası bu ara mamamızı pek yemiyoruz. Bunun dışında bir sıkıntı yok çok şükür.*

başladı mı → başladık mı; çıkarıyor→ çıkarıyoruz

–*Nasıl, konuşmaya başladık mı?*

–*Yeni yeni bir iki kelime çıkarıyoruz amcası.*

dalıyor→ dalıyoruz; dersleri→ derslerimiz

–*Dersler nasıl Mehmetçiğim?*

–(Baba araya girerek) *Bu aralar bilgisayara fazla dalıyoruz dayısı, derslerimiz pek iyi değil.*

⁴² Bu örnekte, konuşan, huzurunda (kucağında) bulunan muhatabı (çocuğu/bebeği) üçüncü kişiye dönüştürerek gizliyor. Sonra da onun nerede olduğunu sorarak, bir sevgi oyunu kuruyor.

⁴³ Bu örnekte, ilişki düzeyine göre muhatabı hafife alma niyeti de olabilir.

⁴⁴ bk. *Birinci tekil veya çoğul kişi yerine üçüncü tekil veya çoğul kişiyi kullanma* bölümü.

⁴⁵ Şemseddin Sâmî'nin 16 Mayıs 1319 (1901)da Veled Çelebi İzbudak'a yazmış olduğu mektup. Bu metnin alındığı Şafak'ın çalışmasında, ikinci kişi işaretleyicisi yerine üçüncü kişi işaretleyicisi kullanımının çok sayıda örneği bulunmaktadır.

⁴⁶ Örneğin tam metni için bk. *Resmî Gazete*, 14 Haziran 2012 Perşembe, Sayı: 28323.

ateşi→ateşimiz; yemiyor → yemiyoruz
-Köpeğinizin neyi var?
-Biraz ateşimiz var, mama yemiyoruz...

2.10. Üçüncü tekil veya çoğul kişi yerine ikinci tekil veya çoğul kişiyi kullanma

Kimi ifade biçimlerinde, konuşan, üçüncü kişilerin eylem, durum ve iyeliklerini, ikinci kişi üzerinden bildirmektedir. Örnekler incelendiğinde, konuşanın bu işlemle, üçüncü kişilerin yaşadıklarını, muhatabı durumundaki ikinci kişilere hissettirme/yaşatma arzusunda olduğu anlaşılmaktadır:

Herhangi bir aile/kişi ... oturuyorsa, sahibiyse, taşınır(dı), kiralardı, halliyse, kalırdı, yaşıyorsa, varlıklıysa, biriktirebilmişse, giderdi, atlardı, rahatına düşkünse, savaşırdı, çıkacak→ **Siz**, ... oturuyorsanız, sahibiyse**ni**, taşınırdı**nız**, kiralardı**nız**, halliyse**ni**, kalırdı**nız**, yaşıyorsanız, varlıklıysanız, biriktirebilmişse**ni**, giderdi**niz**, atlardı**nız**, rahatınıza düşkü**nseni**, savaşırdı**nız**, çıkacak**sınız**

"Ayrıcalıklar da vardı elbet. İstanbul'da **oturuyorsanız**, yazlık **sahibiyseni**, sorun yok. Erenköy'e, Tarabya'ya **taşınırdınız**. Ya da Adalar'da yazlık ev **kiralardı**nız. Orta **halliyse**ni, hafta sonları Florya Plajı'yla, Süreyya Plajı'yla, Moda Plajı'yla, Salacak Plajı'yla yetinmek zorunda **kalırdınız**. Anadolu kentlerinden birinde **yaşıyorsanız**, biraz **varlıklıysanız** ya da üç beş kuruş **biriktirebilmişse**ni, bir haftalığına İstanbul'a **giderdiniz**. **Atlardı**nız trene, doğru Haydarpaşa. Oradan Kadıköy'e. Rihtımda ya da Sirkeci'de bir otel odası. **Rahatınıza** biraz daha **düşkünseni**, Beyazıt'ta ya da Aksaray'da bir otel. Bütün gece tahtakurularıyla **savaşırdınız**. Ama ne gam! Sabah olacak, Beyoğlu'na **çıkacak**sınız ya!" (Tamer, 2011: 34).

Üçüncü kişi yerine ikinci kişinin kullanıldığı bu örnekle birinci kişi yerine ikinci kişinin kullanıldığı örnekler, önemli ölçüde benzerlik göstermekle birlikte, iki anlatım biçimi arasında şu ince fark bulunur:

Birinci kişi yerine ikinci kişinin kullanıldığı örneklerde, konuşan; tek olarak veya başkalarıyla birlikte bizzat gerçekleştirdiği eylemleri, içinde bulunduğu durumları ikinci kişi üzerinden anlatıyor. Dolayısıyla o tür örneklerde ikinci kişi işaretleyicileri, birinci kişi işaretleyicileriyle değiştirildiğinde metnin üslup ve mesajında bir arıza meydana gelmiyor. (bk. ilgili başlık) Ancak yukarıdaki metinde, ikinci çoğul kişi işaretleyicileri, birinci çoğul kişi işaretleyicileriyle değiştirildiğinde, metnin üslup ve mesajı sorunlu hale geliyor. Zira metinde, farklı tipteki ailelerin/kişilerin, yaşadıkları farklı durumlar, gerçekleştirdikleri farklı eylemler anlatılıyor. Birinci kişi işaretleyicileri kullanıldığında, sanki bütün bu durumları yaşayan ve eylemleri gerçekleştiren, birinci kişiymiş gibi mantıksal açıdan sorunlu bir durum ortaya çıkmış oluyor.

Ancak bazen de şu örnekte olduğu gibi söz konusu iki anlatım biçimi iç içe bir durum sergiliyor:

"Ah, ah dans bilmeyen ve dans etmeyen annelerle babalar; çocuklarınıza **ilkgençliklerinde nasıl bir cehennem hazırlamakta olduğunuzu bir bilerseniz...**

Onlar çocuklara,

-Ders çalışıyor mu, karnesi iyi mi? Diye bakarlar sadece.

Ders **çalışırsın**, karnen de iyi olur. Ama **arkadaşlarının** mutluluk çemberi dışına düşerek, **yordamsızlıklarından** ötürü kendine karşı **güvenin** daha o yaşta kırılmaya başlamış olarak **yaşarsın**" (Altan 2004: 121).

Örnekte, ailesinin tutumu nedeniyle dans etmeyi öğrenemeyen, bunun acısını çeşitli ortamlarda çeken yazar; önce *Onlar çocuklara, -Ders çalışıyor mu, karnesi iyi mi? Diye bakarlar sadece.* diyerek ailesinin tutumunu *üçüncü kişi* ile genelliyor. Ancak bu tutuma maruz kalanların durumunu, *Kişi ders çalışır, karnesi de iyi olur ...* şeklinde yine *üçüncü kişi* bir anlatımla devam ettirebilecekken *Ders çalışırsın, karnen de iyi olur...* şeklinde *ikinci tekil kişi*yle ifade ederek yani *üçüncü kişi* yerine *ikinci kişiyi* kullanarak üslup akışında bir kişi değişikliği yapmış oluyor.

Ulaşılan örneklere göre tespit edilen bu kişi değiştirmeler ve konuşanın niyetine bağlı olarak sözün bağlamına yansıyan anlamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Türkçede Konuşanın Kişi Değiştirmesi		
	Birbirinin yerine kullanılan kişiler	Konuşanın kişi değiştirme niyetine bağlı olarak sözün bağlamına yansıyan farklı anlamlar
1	1. tekil kişi yerine 1. çoğul kişiyi kullanma	1. Ben(cil)likten kaçınma/tevazu gösterme, 2. Üsluba nezaket/ciddiyet kazandırma, 3. Kendini yetersiz görme, bir şey saymama, 4. Kendine yönelik bir eylemi umursamama, 5. Kızdığını bildirme, 6. Kararın/gücün kendisinde olduğunu, isterse, söz konusu eylemi yapabileceğini sezdirme, 7. Övünme/büyütlenme, 8. Amirane tavır takınma
2	1. çoğul kişi yerine 1. tekil kişiyi kullanma	Topluluğu yekvücut görme, topluluk adına konuşma
3	1. tekil veya çoğul kişi yerine 2. tekil veya çoğul kişiyi kullanma	Yaşadıklarını muhatabına yaşatmaya çalışma

4	1. tekil veya çoğul kişi yerine 3. tekil veya çoğul kişiyi kullanma	1. Ben(cil)likten kaçınma/tevazu gösterme, 2. Üsluba ciddiyet kazandırma, 2. Cevabı geçiştirme/ifadeye alışılmışın dışında bir hava kazandırma, 3. Özneyi genelleme, 4. İstemediğini tok bir edayla bildirme, 5. Şaşırma, ne diyeceğini/yapacağını bilememe, 6. Meydan okuma, 7. Akrabalık unvanının iğretliliğini bildirme
5	2. tekil kişi yerine 2. çoğul kişiyi kullanma	1. İfadeye resmiyet kazandırma, 2. Kişiyi makamından dolayı yüceltme, 3. Mesafeli olduğunu sezdirme, 3. Saygı, incelik gösterme, 4. Alaya alma
6	2. çoğul kişi yerine 2. tekil kişiyi kullanma	Kitleyi tekil kişi gibi muhatap alarak bireysel duyguları harekete geçirme
7	2. tekil veya çoğul kişi yerine 1. çoğul kişiyi kullanma	Yakınlık ve nezaket gösterme
8	2. tekil kişi yerine 3. tekil veya çoğul kişiyi kullanma	1. Sözü oyuna dönüştürerek muhataba yakın ilgi/muhabbet gösterme, 2. Muhatabı yüceltme, 3. Muhatabı önemsememe, hafife alma
9	3. tekil kişi yerine 1. çoğul kişiyi kullanma	1. Sahiplenme, koruma, sevgi gösterme, adına konuşma, 2. Muhatabın iyeliğini paylaşma, ona yakın olduğunu sezdirme
10	3. tekil veya çoğul kişi yerine 2. tekil veya çoğul kişiyi kullanma	Üçüncü kişilerin yaşadıklarını, muhatabı durumundaki ikinci kişilere hissettirme/yaşatma

Sonuç

1. Dil sistemini oluşturan en önemli kategorilerden biri *kişi kategorisidir*.
2. Kişi kategorisinde üçü tekil, üçü çoğul olmak üzere, altı kişi bulunmaktadır. *Bene göre ve benin* etrafında konumlan(dırıl)an bu kişileri, *adıllar*, adılları da *kişi ve iyelik ekleri* temsil eder.
3. *Konuşan*, kimi zaman türlü niyetlerle kişi işaretleyicilerini birbirinin yerine kullanır.
4. *Konuşanın kişi değiştirmesi* olarak ifade edebileceğimiz bu konuya dil bilgisi çalışmalarında genellikle *kişi adılları* bölümünde kısaca değinilmiş, büyüklük taslama, tevazu/nezaket göstermek için *ben* yerine *biz*; saygı/nezaket göstermek, ifadeye resmiyet kazandırmak için *sen* yerine *siz* adılının kullanıldığı belirtilmiştir.
5. Ulaşılan verilere göre;
 - a. Türkçede konuşanın kişi değiştirmesi; *ben* yerine *biz*, *sen* yerine *siz* adılını kullanma ile sınırlı değildir.
 - b. Konuşan, türlü niyetlerle *on* ayrı şekilde kişi değiştirmiştir.
 - c. Bu kişi değiştirmeler, konuşanın niyetine bağlı olarak sözün bağlamına yirmiyeye yakın az veya çok farklı anlamla yansımıştır.
 - d. Bu durum, kişi değiştirmenin, anlatımda önemli bir kiplik değer olarak işlev gördüğünü göstermektedir.
 - e. Kullanımbilim (pragmatics), anlatıbilim (narratology) ve biçembilim (stylistics) gibi disiplinler çerçevesinde yapılacak daha kapsamlı bir çalışmayla başka kişi değiştirme şekillerinin ve kişi değiştirmeye sağlanan anlam farklılıklarının belirlenebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABASIYANIK, Sait Faik (1988). *Açık Hava Oteli, Konuşmalar, Mektuplar* (Yayıma hazırlayan: Muzaffer UYGUNER), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ADALI, Oya (1979). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AHANOV, Kaken (2008). *Dil Biliminin Esasları*, (Çeviren: Murat CERİTOĞLU), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALKAYA, Ercan (2012). "Türkiye Türkçesinde ve Türk Lehçelerinde İyelik Ekinden Sonra Kullanılan +IAr Çokluk Eki Üzerine", VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-25 Ekim 2008, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 353-361.
- ALTAN, Çetin (2004). *Kavak Yelleri ve Kasırgalar*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ASAL, Raşel Rakella (2011). *İşte Bizim Gül Sokak*, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2005). *Nutuk* (Yayıma hazırlayan: İlhan Bahar), İstanbul: Alfa Yayınları.
- AY, Özgür (2004). "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimlerinde Kullanılan Şahıs Ekleri Üzerine", V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 319-342.
- AYTÜRK, Nihat (2005). "Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Resmî Yazışma Kuralları Semineri", 20-21 Aralık 2005, Ankara.
- AYVERDİ, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BOZ, Erdoğan (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- BURAN, Ahmet (1999). "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 207-214.
- Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts>
- ÇELİK, Muhammed (2007). "Allah'ın, 'Ben' Yerine 'Biz' Tercihini", *Yeni Ümit Dergisi*, 78: 57-61.
- ÇIRAKLI, Mustafa Z. (2011). "Anlatıbilim Yazıları, Bakış Açısı: Anlatan Kim? Gören Kim?", *Hece Öykü Dergisi (Dosya: Öyküde Bakış Açısı)*, 47: 83-90.

- DAY, Robert A. (2001). *Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır* (Çeviren: Gülay Aşkar Altay), Ankara: TÜBİTAK.
- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine (2005). *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- DEMİRCİ, Kerim (2006). "Toplumsal Yapıların Saygı İfadesi Formlarında Dile Yansımaları", *Milli Folklor*, 69: 38-46.
- DERVİŞCEMALOĞLU, Bahar (2005). *Temel Göstergibilim (Semiyotik) Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EKER, Süer (2006). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1994). "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", *Türk Dili*, 505: 3-9.
- ERGİN, Muharrem (1985). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- FİLİZOK, Rıza (Erişim: 29.04.2012). "Gösterge Bilimi Yahut İşaret Bilimi (La Sémiotique) ve Anlam", <http://www.ege-edebiyat.org/docs/494.pdf>
- FİLİZOK, Rıza (Erişim: 29.04.2012). "Yüzyılımızı Aydınlatan Bir Bilim Dalımız: Belâgat", <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=547>
- GENCAN, Tahir Nejat (1979). *Dilbilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HASOL, Doğan (2007). *Anılar Kuşlar Gibidir*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HAZAR, Mehmet (2009). "Türkolojide Kullanılan İşaretler", *Turkish Studies*, 4/3: 1124-1159.
- İLHAN, Nadir (2009). *Türk Dilinde Çokluk*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- İNAN, Abdulkadir (1988). "Türk Dilinde İzafet" (S.S. Mayzel'in 1957 tarihinde Moskova-Leningrad'da yayımlanan *İzafet v Turetskom Yazıke* adlı eserinin tanıtım yazısı), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 279-313.
- KAHRAMAN, Tahir (2010). "Öbek, Takım (Tamlama) ve Belirteç Takımı (Zarf Tamlaması)", *Turkish Studies*, 5/2: 1159-1172.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARADEMİR, Fevzi (2012). "Türkiye Türkçesinde Emir Kip(lik)i Üzerine", *Turkish Studies*, 7/4: 2091-2138.
- KARADEMİR, Fevzi (2013). *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2005). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KİREMİTÇİ, Tuna (2009). *Küçüğe Bir Dondurma*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- KOÇ, Nurettin (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KUZNETSOV, Petro İ. (1997). "Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 192-262.
- ÖZÇELİK, Sadettin -ERTEN Münir (2011). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Ankara: Bizim Büro Yayın- Dağıtım.
- ÖZKAN, Mustafa (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- PALA, İskender (2011). *Od*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Resmî Gazete*, 14 Haziran 2012 Perşembe, Sayı: 28323.
- SAĞLIK, Şaban (2011). "1. 2. 3. Şahıs Anlatım İmkânları", *Hece Öykü Dergisi (Dosya: Öyküde Bakış Açısı)*, 47: 71-82.
- SELÇUK, Ayhan (2005). "Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13: 1-17.
- SEREBRENİKOV, B. A.-GADJİEVA, N. Z. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri* (Çevirenler: Tevfik HACIYEV- Mustafa ÖNER), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞAFAK, Yakup (2001). "S. Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye Yazılmış Bazı Mektuplar", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9: 327-363.
- ŞENGÜLER, İsmail Hakkı (Tarihsiz). *Mehmed Âkif Külliyyatı*, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- TAMER, Ülkü (2011). *Yaşamak Hatırlamaktır (YH)*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- TEKİN, Talat (1980). "3. Kişi İyelik Eki Üzerine", *Ankara Dilbilim Çevresi Genel Dilbilim Dergisi*, 7-8: 10-17.
- UZUN, Nadir E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2005). "Ad Tamlaması - İyelik Öbeği Ayrımı", *Türk Dili*, 641: 418-425.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- YALSIZUÇANLAR, Sadık (2010). *Anka*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- YÜCEOL ÖZEZEN, Muna (2004). "Türkiye Türkçesi Konuşma Dilinde Seslenme Biçimleri Üzerine Gözlemler-Genel Sınıflama", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül 2004*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.